

Direkte krav i entrepriseretlige tvister – før og efter AB 18

Direct claims in construction disputes – before and after AB 18

af CECILIE ANTHONY BERNO HALD

Specialet undersøger, hvorvidt de nye standardvilkår i AB 18 § 8, stk. 4 og 5 begrænser bygherrens og den efterfølgende erhververs adgang til at rette et direkte krav inden for entrepriseretten, og i givet fald i hvilket omfang. Herunder vurderes betydningen af ansvarsbegrænsninger.

For at besvare problemformuleringen behandler specialet derfor først muligheden for at fremsætte et ulovreguleret direkte krav efter subrogationssynspunktet og retsbrudssynspunktet. Herefter foretages en analyse af udvalgt doms- og voldgiftspraksis, hvor den nødvendige grad af culpa efter retsbrudssynspunktet bliver analyseret og diskuteret. Til sidst behandler specialet det aftalebaseret direkte krav reguleret i AB 18 § 8, stk. 4 og 5, hvor det bl.a. diskuteres, hvorvidt det aftalebaseret direkte krav strider imod relativitetsprincippet.

Specialet konkluderer, at AB 18 § 8, stk. 4 og 5 alene begrænser bygherrens adgang til at rette et direkte krav, hvis AB 18 er vedtaget i alle aftaleled. Derimod begrænser AB 18 § 8, stk. 4 og 5 ikke den efterfølgende erhververs adgang til at rette et direkte krav efter de almindelige regler herunder retsbrudssynspunktet, da den efterfølgende erhverver ikke bliver bundet af bygherrens afkald på at rette et direkte krav uden for kontrakt. Specialet foreslår i denne forbindelse at indsætte en skadeløsholdelsesklausul, således at entreprenørens ansvarsbegrænsning over for sin medkontrahent forbliver effektiv, når kravet rettes af en efterfølgende erhverver.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Abstract	1
1 Indledende del	2
1.1 <i>Introduktion</i>	2
1.2 <i>Problemformulering og formål</i>	3
1.3 <i>Afgrænsning</i>	3
1.4 <i>Metode og retskilder</i>	4
1.5 <i>Forkortelser og fremhævninger</i>	6
1.6 <i>Terminologi og teori – et direkte krav</i>	6
2 Princippet om aftalernes relativitet	7
3 Teorier om direkte krav	8
3.1 <i>Subrogationssynspunktet</i>	8
3.2 <i>Retsbrudssynspunktet</i>	10
3.3 <i>Ansvarsbegrænsningers betydning for fremsættelse af direkte krav</i>	12
4 Direkte krav i praksis – før AB 18	13
4.1 <i>Direkte krav fra bygherre</i>	14
4.1.1 U 2004.114 H / T:BB 2004.56	14
4.1.2 U 2010.365 V / T:BB 2010.125	17
4.1.3 T:BB 2013.343 V	19
4.2 <i>Direkte krav fra efterfølgende erhververe</i>	20
4.2.1 U 1983.139 H	20
4.2.2 U 1995.484 H	21
4.2.3 T:BB 2003.302 V	24
4.2.4 T:BB 2005.224 V	25
4.3 <i>Særligt om ansvarsbegrænsninger</i>	27
4.3.1 U 2012.2255 H – Vestas-sagen	27
4.3.2 T:BB:2014.531 VBA – Bobledæk-sagen	32
4.3.3 Begrænses kravet af en sammenfaldende ansvarsklausul? En analyse af U 2014.2042 H's rækkevidde.	36

4.4	<i>Sammenfatning vedr. direkte krav i praksis før AB 18</i>	38
4.4.1	Ansvarsgrundlaget.....	38
4.4.2	Ansvarsbegrænsninger	41
5	AB 18 – Det aftalebaserede direkte krav	42
5.1	<i>Baggrunden for ændringen</i>	42
5.2	<i>Direkte krav i AB 18</i>	43
5.2.1	AB 92 § 5 stk. 5 videreført i AB § 18 § 8, stk. 4.....	43
5.2.2	AB § 18 § 8, stk. 5 – ny bestemmelse	46
5.2.3	Strider det aftalebaserede direkte krav imod relativitetsprincippet?.....	48
5.3	<i>Retsstillingen ved det aftalebaserede direkte krav i AB 18</i>	51
5.3.1	Kravet fra en bygherre.....	51
5.3.1.1	AB 18 er vedtaget i alle led	51
5.3.1.2	AB 18 er ikke vedtaget i alle led.....	52
5.3.2	Kravet fra en efterfølgende erhverver	53
5.3.2.1	En mulig løsning?	53
5.3.3	Sammenfatning vedr. retsstillingen ved AB 18	55
6	Konklusion	56
7	Litteraturfortegnelse	59
7.1	<i>Bøger</i>	59
7.2	<i>Artikler</i>	62
7.3	<i>Rets- og voldgiftspraksis</i>	63
7.3.1	Ugeskrift fra retsvæsen	63
7.3.2	Tidsskrift for bolig- og byggeret.....	64
7.4	<i>Standardvilkår og betænkninger</i>	64
7.5	<i>Øvrigt</i>	64
8	Bilag 1 – 3	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to examine whether the new general conditions AB 18 cl. 8 sub-cl. (4) and (5) limit the employer's and the subsequent owner's access to raise a *direct claim* in a construction dispute – and if so – to what extent. Furthermore, this thesis will focus on the consequence and effectiveness of a limitation of liability clause in connection with a direct claim.

Therefore, this paper first accounts for the principle of privity of contract followed by the two most significant legal theories on direct claims based on *subrogation* and *tort*, respectively.

Secondly, this paper analyzes the high courts', the Supreme Court's and arbitral tribunals' application of the theories including the required degree of negligence. The case law indicates that a direct claim - in most cases – is based on tort. It is found that the employer and the subsequent owner are entitled to raise a direct claim based on tort when the degree of negligence is between ordinary and gross negligence. However, it is not clear whether other factors such as the character and the extent of the damage influence the right to a direct claim. A direct claim based on tort is not subject to contractual regulations hence a limitation of liability clause does not limit the claim.

Thirdly, this paper examines the *direct contractual claim* regulated in AB 18 cl. 8 sub-cl. (4) and (5). In contrast to a direct claim based on tort, an employer may only raise a direct claim against the contractor's sub-contractor *if* the employer is not able – or only able with great difficulty – to raise a claim against the contractor *and* only if the sub-contractor's work suffers from the same defect as the work of the contractor. If the employer is entitled to raise a direct claim, the employer is subject to the limitation of liability clauses between both the employer and the contractor *and* between the contractor and the sub-contractor. Additionally, the employer waives the right to raise a direct claim based on tort unless the sub-contractor has acted intentionally or with gross negligence. If enforceable, the provisions constitute major limitations to the employer's direct claim.

Finally, this paper concludes that the employer's direct claim is only limited by AB 18 cl. 8 sub-cl. (4) and (5) if the general conditions are agreed upon *by all parties* since one cannot impose obligations to a third party due to the principle of privity of contract. For the same reason, the subsequent owner's direct claim will not be limited by AB 18 cl. 8 sub-cl. (4) and (5). In order for the contractor and the subcontractor not be met with a direct claim from the subsequent owner that goes beyond the contractual limitations of liability, this paper lastly proposes an *indemnity clause* as a solution.

1 INDLEDENDE DEL

1.1 Introduktion

En entreprise består ofte af en kæde af flere kontraktforhold. Bygherren kan i den anledning have en interesse i at rette et krav direkte mod den underentreprenør, som har udført det mangelfulde arbejde, selvom bygherren alene har indgået en kontrakt med hovedentreprenøren. Bygherrens interesse vil ofte være begrundet i, at hovedentreprenøren ikke kan lokaliseres, er gået konkurs eller i øvrigt er insolvent. Da bygninger og anlæg kan overdrages, vil tilsvarende problemstilling gøre sig gældende ved en efterfølgende erhverver.

Et direkte krav kræver et særligt grundlag for at fravige det grundlæggende princip om aftalernes relativitet. På grund af en manglende lovregulering af direkte krav, har det været op til domstolene at tage stilling til på *hvilket grundlag* og under *hvilke betingelser* et direkte krav kan indrømmes.

Det har i flere årtier været anerkendt, at et direkte krav kan indrømmes under særlige betingelser, og især retsbrudssynspunktet har været dominerende i rets- og voldgiftspraksis. T:BB 2014.531 VBA (»Bobledæk-sagen«) er et klassisk eksempel på den voldsomme konsekvens ved anerkendelse af et direkte krav efter retsbrudssynspunktet i de tilfælde, hvor der er gjort noget aktivt for at begrænse ansvaret.

Netop *Bobledæk-sagen* har været springbrættet til revisionen af AB-vilkårene. Revisionsudvalget til AB 18 fandt det nødvendigt at skabe en klarhed over parternes retsstilling, så det blev overskueligt, hvornår og under hvilke betingelser en underentreprenør kunne mødes med et direkte krav.

1.2 Problemformulering og formål

Specialet undersøger derfor, hvorvidt de nye standardvilkår i AB 18 § 8, stk. 4 og 5 begrænser bygherrens og den efterfølgende erhververs adgang til at rette et direkte krav inden for entrepriseretten, og i givet fald i hvilket omfang. Herunder vurderes betydningen af ansvarsbegrænsninger.

Svaret på denne problemformulering kan have betydning for, hvorvidt AB 18's aftalebaserede direkte krav bliver en succes for byggeriets parter, eller om AB 18 § 8, stk. 4 og 5 bliver genstand for suppleringer og fravigelser.

1.3 Afgrænsning

Specialet har fokus på direkte krav mellem *professionelle parter*. Der vil dog blive inddraget retspraksis, hvor skadelidte er forbruger for at foretage en fyldestgørende analyse. Herudover behandler specialet ikke krav fra offentlige bygherrer, krav mod nominerede underentreprenører eller direkte krav efter reglerne om produktansvar.

Specialet har fokus på direkte *mangelskrav*, idet det aftalebaserede direkte krav i AB 18 kun vedrører mangler, hvorfor et direkte krav begrundet i reglerne om forsinkelse ikke vil blive behandlet. Endvidere inddrager specialet betydningen af ansvarsbegrænsninger, mens øvrige indsigelser som f.eks. forældelse, reklamation og modregning ikke behandles.

Specialet behandler alene muligheden for at fremsætte et ulovreguleret direkte krav efter *subrogationssynspunktet* og *retsbrudssynspunktet*, som fremstår som de to væsentligste teorier,¹ samt muligheden for at fremsætte et aftalebaseret direkte krav efter AB 18 § 8, stk. 4 og 5. Bestemmelsen om direkte krav i AB 18 (hoved- og fagentreprise) er identisk med bestemmelserne i ABT 18 (totalentreprise) og ABR 18 (rådgiverentreprise). Derfor er det alene bestemmelsen i AB 18, der vil blive

¹ Øvrige teorier om direkte krav: Blandingsteorien fremsat af Vibe Ulfbeck i sin doktorafhandling *Kontraktens Relativitet – det direkte krav i formueretten*. Se dog kritik heraf af Mads Bryde Andersen i U 2001B.119: *Opgør med relativitetsprincippet*. Det kontraktafhængige retsbrud fremsat af Søren Borup Nørregaard og Per Vestergaard Pedersen i U 1995B.385 – *Springende regres – kontraktafhængigt retsbrudsansvar*. Se også berigelsessynspunktet, som bl.a. er tiltrådt af Anders Vinding Kruse i Kruse: *Ejendoms køb* (1992) s. 302f

anvendt. Det bemærkes, at AB 18 § 8, stk. 4 og 5 også omfatter et direkte krav mod tekniske rådgivere, hvorfor rådgiversituationen ikke særskilt vil blive behandlet.

Øvrige præciseringer og afgrænsninger vil fremgå af det konkrete afsnit i specialet.

1.4 Metode og retskilder

Specialet benytter sig af den *retsdogmatiske metode*² og beskriver, analyserer og systematiserer derfor gældende ret på en overskuelige måde, så problemformuleringen besvares. Retskilderne er fundamentet for den retsdogmatiske metode, hvorfor en refleksion over de anvendte retskilder og deres retskildemæssige værdi er nødvendig.³

Entrepriseretten, herunder adgangen til at rette et direkte krav, er *ulovreguleret*, hvorfor hverken retsforskrifter eller lovforarbejder er inddraget i specialet.

Standardvilkår (agreed documents)

Inden for entrepriseretten anvendes de *Almindelige Betingelser (AB)*, som er et sæt standardvilkår til brug for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsbranchen, og er udarbejdet af byggeriets parter med henblik på at aftaleregulere ensartede transaktioner.⁴ Da AB er et aftaledokument, kræver det vedtagelse mellem parterne. Der kan dog næppe stilles store krav til vedtagelsen.⁵

Anvendelsen af AB-vilkårene er så udbredt,⁶ at flere af reglerne i AB må anses for at være et udtryk for en sædvaneret. Ligeledes kan AB karakteriseres som en »*quasilovgivning*«, hvorfor bestemmelseernes ordlyd, formål og evt. forarbejderne tillægges betydning i fortolkningen af AB.⁷

² Evald: Juridisk teori, metode og videnskab (2020) s. 209 f *shm*. Munk-Hansen: Retsvidenskabsteori (2018) s. 204f

³ Blume: Retssystemet og juridisk metode (2020) s. 184

⁴ Iversen: Entrepriseretten (2016) s. 51

⁵ Ibid. s. 55

⁶ Det antages, at AB-vilkårene vedtages i ca. 90 % af alle entreprise forhold, jf. Iversen: *op.cit.*(2016) s. 51

⁷ Ulfbeck: Kontraktens relativitet (2000) s. 296

AB anses for at være den vigtigste retskilde inden for entrepriseretten,⁸ og blev senest revideret i 2018.

Betænkninger

Betænkningerne til AB 92 og AB 18 inddrages ligeledes i specialet. Betænkningernes bemærkninger kan ikke sidestilles med lovbemærkninger, men anses for at udgøre et betydningsfuldt fortolkningsbidrag.⁹

Rets- og voldgiftspraksis

Dansk rets- og voldgiftspraksis inddrages og analyseres i det omfang, den belyser problemstillingen.

Det bemærkes, at voldgift inden for entrepriseretten kan karakteriseres som en *processuel hybrid* mellem en domstol og en voldgiftsret. Parterne har ikke indflydelse på valget af voldgiftsdommerne – modsat almindelig voldgift – og processen afvikles stort set på samme måde som ved de almindelige domstole, dog med undtagelse af offentlighed. En offentliggjort og anonymiseret voldgiftkendelse anses derfor at have en betydelig retskildeværdi på niveau med en landsretsafgørelse.¹⁰

Det skal endvidere bemærkes, at der endnu ikke foreligger rets- eller voldgiftspraksis om direkte krav, hvor AB 18 er vedtaget.

Sekundære kilder

Specialet inddrager sekundære kilder i form af juridiske bøger og artikler. Det er omdiskuteret, hvorvidt litteratur anses for at være en retskilde. Den inddragede litteratur er derfor nøje udvalgt, og der er indhentet litteratur fra adskillige anerkendte professorer og jurister, som kan anses for at være eksperter inden for deres felt.¹¹ Litteraturen er på denne baggrund blevet benyttet til at underbygge og bidrage til specialets analyser og konklusioner.

⁸ Iversen: *Op.cit.* (2016) s. 51

⁹ Ibid. s. 52

¹⁰ Ibid. s. 60

¹¹ Blume: *op.cit.* (2020) s. 192

1.5 Forkortelser og fremhævninger

Specialet benytter sig af følgende forkortelser i fodnoterne og ved gennemgang af rets- og voldgiftspraksis, når der henvises til sagens parter.

BH	Bygherre	TR	Totalrådgiver
HE	Hovedentreprenør	UR	Underrådgiver
UE	Underentreprenør	R	Rådgiver
E	Entreprenør	K	Efterfølgende erhverver
PR	Projekterende rådgiver	P	Producent

Foruden de anerkendte forkortelser i dansk retskrivning benyttes følgende forkortelse:

Shm.	Sammenholdt med
-------------	-----------------

Alle *fremhævninger* i citater er undertegnedes fremhævninger, medmindre andet udtrykkeligt oplyses.

1.6 Terminologi og teori – et direkte krav

Terminologi

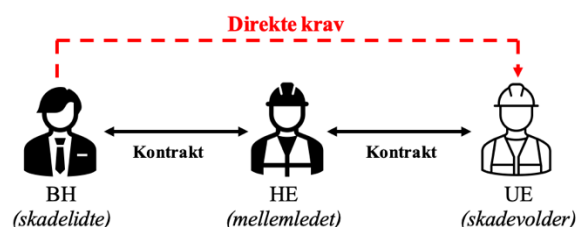
Vibe Ulfbeck fremhæver i sin doktorafhandling, at udtrykket *direkte krav* er blevet brugt i flere sammenhænge i dansk ret.¹² Dette speciale omhandler den situation, hvor der består et trepartsforhold bestående af *skadelidte – mellemedet – skadevolderen*. Et direkte krav – også omtalt som springende regres¹³ – er den situation, hvor

¹² Ulfbeck: *op.cit.* (2000) s. 130

¹³ Mads Bryde fremhæver, at man i dag har forladt denne terminologi, idet direkte krav også omhandler det tilfælde, hvor der ikke foreligger en ydelse, der passerer videre, jf. Bryde Andersen: Lærebog i obligationsret I (2020) s. 490 *smh.* Ulfbeck: *op.cit.* (2000) s. 139

skadelidte ønsker at springe mellemedet over og rette sit krav direkte mod skadevolderen. (Se figur 1)

Specialet behandler både den situation, hvor skadelidte er *bygherre*, og hvor skadelidte er en *efterfølgende erhverver* og er af fremstillingstekniske grunde opdelt herfter. I begge tilfælde rettes kravet altså mod en ikke-kontraktpart.

Figur 1 – Egen illustration af trepartsforholdet.

Specialet vil dog benytte sig af betegnelserne **bygherre – hovedentreprenør – underentreprenør**, når der generelt omtales et direkte krav.

Teori

Specialet inddrager de to væsentligste teorier om direkte krav: *subrogationssynspunktet* og *retsbrudssynspunktet*.

2 PRINCIPPET OM AFTALERNES RELATIVITET

Relativitetsprincippet er et grundlæggende princip i dansk ret og indebærer, at en kontrakt kun har retsvirkninger over for dets parter. Parterne kan derfor som udgangspunkt ikke regulere tredjemands retsstilling, idet en sådan ret ville stride mod aftalefriheden og individets ret til selvbestemmelse.¹⁴ I entrepriseretten medfører det, at parterne som hovedregel kun kan holde sig til sin medkontrahent. Bygherrens medkontrahent er hovedentreprenøren, ligesom underentreprenøren er hovedentreprenørens medkontrahent, hvorfor bygherren ikke står i noget kontraktforhold med underentreprenøren. Bygherren kan derfor som udgangspunkt kun gøre et krav gældende over for hovedentreprenøren. Et sådant krav vil dog ofte resultere i en kædereaktion, således at hovedentreprenøren efterfølgende kan rette et krav mod den

¹⁴ Ulfbeck: *op.cit.* (2000) s. 31 og 39

underentreprenør, som har udført det mangelfulde arbejde.¹⁵ T:BB 1998.16 V illustrerer, at relativitetsprincippet er den klare hovedregel i dansk ret.

Sagen omhandlede BH, som ønskede at opføre et parcelhus. BH rettede i den forbindelse henvendelse til byggekoordinatoren HE, som bl.a. skulle stå for tegningsmaterialet. HE bestilte herefter tegninger hos arkitekten UE. Senere meddelte BH, at han ikke længere ønskede at benytte eller betale for tegningerne. Det viste sig efterfølgende, at BH alligevel havde benyttet sig af tegningerne og opført huset uden HE's tilsyn. Landsretten stadfæstede dommen og udtalte, at UE ikke kunne rette et krav direkte mod BH i anledning af, at BH havde opført huset ved anvendelse af det af UE udarbejdede tegningsmateriale.

Det ligger hermed fast, at en underentreprenør, som ikke får betaling af hovedentreprenøren, ikke i stedet for blot kan rette sit krav mod bygherren.¹⁶ *Hans Vagner* anfører hertil, at et sådant direkte kontraktskrav er og bliver »systemstridigt.«¹⁷

Ønsker bygherre at rette et direkte krav mod underentreprenøren kræver det derfor et *særligt grundlag* for at fravige relativitetsprincippet. Relativitetsprincippet er dog heller ikke uden undtagelser, og som eksempler på undtagelser kan nævnes fuldmagter, begunstigende tredjemandsaftaler, cession og deliktsregler.¹⁸

3 TEORIER OM DIREKTE KRAV

3.1 Subrogationssynspunktet¹⁹

Subrogation er en juridisk betegnelse for, at en anden part *indtræder* i et eksisterende retsforhold, og udgør derfor ikke en egentlig transport.²⁰ Et direkte krav forudsætter derfor, (1) at bygherren kan rette et krav mod hovedentreprenøren, og (2) at hovedentreprenøren kan rette et krav mod underentreprenøren. Subrogationssynspunktet er i overensstemmelse med princippet i gældsbrevslovens § 27,

¹⁵ Vagner: *Entrepriseret* (2005) s. 216 smh. Iversen: *op.cit.* (2016) s. 710

¹⁶ Iversen: *op.cit.* (2016) s. 211

¹⁷ Vagner: *op.cit.* (2005) s. 217

¹⁸ Ulfbeck: *op.cit.* (2000) s. 61ff

¹⁹ Ligeledes omtalt som cessionssynspunktet, legal cession og indtrædelsessynspunktet.

²⁰ Ulfbeck: *op.cit.* (2000) s. 172

hvorefter erhververen af en simpel fordring ikke opnår en bedre ret end overdrageren.²¹ Bygherrens direkte krav er derfor afhængigt af hovedentreprenørens handlinger og undladelser herunder passivitet, forældelse, manglende reklamation og ansvarsbegrænsninger. Det direkte krav kan derfor karakteriseres som et *afledet krav*.²²

Hans Vagner og Torsten Iversen fremfører, at et direkte krav mod en underentreprenør, som bygger på subrogationssynspunktet, er relativt ubetænkeligt at anerkende, hvis:

» (...) det lægges til grund, at bygherren har et krav mod hovedentreprenøren, og at underentreprenøren ville kunne mødes med et krav af samme størrelse fra hovedentreprenøren. Det anførte forudsætter, at underentreprenøren over for bygherren bevarer sine indsigelser mv. (herunder ansvarsbegrænsninger, modfordringer o.s.v.), som han ville have haft over for hovedentreprenøren, hvis det havde været denne, der havde gjort kravet gældende.«²³

Forfatterne begrunder ubetænkkeligheden med, at underentreprenørens forpligtelser ved det fremsatte direkte krav ikke bliver forøget, og der er dermed ikke et beskyttelsesmæssigt hensyn at tage til underentreprenøren. Hovedentreprenøren vil desuden kun være interesseret i at blive sprunget over i opgøret.²⁴ I overensstemmelse hermed fremhæver *Vibe Ulfbeck*, at så længe underentreprenørens ansvar ikke udvides, vil et direkte krav fra bygherren mod underentreprenøren kun *formelt* fravige relativitetsprincippet, idet kontrakterne i de enkelte led respekteres.²⁵

²¹ Melchior i Festskrift til det danske selskab for byggeret (2009) s. 194

²² Iversen: *op.cit.* (2016) s. 712

²³ Vagner: *op.cit.* (2005) s. 218. Gengivet i Iversen: *op.cit.* (2016) s. 712. Se anderledes Iversen: *Obligationsret 1. del* (2019a) s. 333, hvor Iversen unuanceret fremfører, at et direkte krav efter subrogationssynspunktet må afvises.

²⁴ Vagner og Iversen understreger desuden ubetænkkeligheden ved, at et direkte krav mod en UE adskiller sig fra et direkte krav mod en leverandør, idet UE er HE's kontraktshjælper, hvorfor BH ved et direkte krav mod UE ikke springer tilbage til et tidligere omsætningsled, men *springer derimod frem i kæden*. Forfatterne ser derfor intet grundlag til at rette et afledt direkte krav mod en leverandør, hvor kravet springer tilbage til et tidligere omsætningsled. Se hertil Vagner: *op.cit.* (2005) s. 218-221 og Iversen: *op.cit.* (2016) s. 712 og 716-17

²⁵ Ulfbeck: *op.cit.* (2000) s. 185

Idet en udtrykkelig transport ikke er nødvendig, fremhæver *Mads Bryde Andersen*, at et krav efter subrogationssynspunktet må afvises, hvis der er tvivl om *hvem*, der kan gøre kravet gældende, således at skadevolder ikke vil blive mødt med flere krav.²⁶

Se som eksempel T:BB 2003.302 V (gennemgås i afsnit 4.2.3).

3.2 Retsbrudssynspunktet

Et direkte krav baseret på retsbrudssynspunktet er et krav efter deliktsreglerne, dvs. *erstatning uden for kontrakt*. Der er derfor – modsat subrogationssynspunktet – tale om bygherrens *selvstændige krav* mod underentreprenøren.

Det er omdiskuteret, hvad begrebet retsbrud præcist indebærer, men det kræver selvsagt, at underentreprenøren skal have handlet retsstridigt over for bygherren. Det selvstændige krav kan derfor begrundes med, at underentreprenøren – i forbindelse med aftalen med hovedentreprenøren – har foretaget en skadegørende handling, der efter en culpabetragtning er retsstridig over for bygherren.²⁷

Ansvarsgrundlaget efter deliktsreglerne inddeles i *forsæt, grov uagtsomhed og simpel uagtsomhed*.²⁸ I den juridiske teori er der uenighed om, hvorvidt et direkte krav kan tillades allerede ved simpel uagtsomhed, eller om en grovere grad af culpa er nødvendig.

Erik Hørlyck giver bygherren en vidtgående adgang til at rejse et direkte krav, idet han anfører »at bygherren kan holde sig direkte til sin entreprenørs underentreprenør, hvis denne har forårsaget mangler ved uforsvarligt forhold«. ²⁹ *Hørlyck* er derfor af den opfattelse, at enhver form for culpa kan berettigge et direkte krav og støtter bl.a. sit synspunkt på U 1983.129 H (gennemgås i afsnit 4.2.1.) I tråd hermed fremfører *Hans Edlund*, at udvisning af uagtsomhed er tilstrækkeligt til at ifalde erstatningsansvar.³⁰ *Hans Vagner* og *Torsten Iversen* støtter *Hørlycks* synspunkt, når der

²⁶ *Bryde Andersen: op.cit.* (2020) s. 499

²⁷ *Ibid.* s. 500

²⁸ De øvrige erstatningsbetingelser skal selvsagt tillige være opfyldt, dvs. tab, årsagsforbindelse og adækvans. Se herom *Eyben et al: Lærebog i erstatningsret* (2019) s. 25ff

²⁹ *Hørlyck* i U.1988B.43 s. 44

³⁰ *Edlund* i U 2006B.173 s. 176

er tale om udførselsfejl, men *ikke* når der er tale om materialefejl.³¹ *Bernhard Gomard* fremhæver, at det er tilstrækkeligt, at den skadevoldende har handlet uforvarligt og ansvarspådragende efter culpapreglen, men understreger, at det er tvivlsomt, om den simple uagtsomhed ligeledes kan danne grundlag for ansvar efter retsbrudssynspunktet uden for professionsansvaret.³²

Irene Wittrup afviser derimod kraftigt *Hørlycks* synspunkt og fremfører, at retsbrudssynspunktet kræver langt grovere forhold end culpa, såsom svig og forsæt.³³ I samme retning argumenterer *John Adamsen*,³⁴ *Søren B. Nørgaard* og *Per V. Pedersen*³⁵ samt *Allan Kvist-Kristensen* og *Henrik Rise Jensen*³⁶ for, at et retsbrud mindst kræver grov uagtsomhed.

Mellem yderpunkterne fremført af henholdsvis *Hørlyck* og *Wittrup*, fremfører *Mads Bryde Andersen*, at det ikke er enhver form for culpa, der kan begrunde kravet. *Bryde Andersen* argumenterer for, at retsbrudslæren ikke er identisk med den traditionelle culpapatkegang og anfører, at det både forudsætter en skuffelse, og at kravet skal udgøre et vist minimumsbeløb. Det direkte krav beror herefter på en konkret vurdering, hvor de forskellige betragtninger er integreret i afvejningen.³⁷ Se endvidere *Søren Theilgaard*, *Aqbal Amiri* og *Theis Jacobsen*, der ligeledes fremfører, at ikke enhver form for culpa er tilstrækkelig, men at der heller ikke kan stilles krav om grov uagtsomhed.³⁸

Michael Melchior adskiller sig fra den ovennævnte culpavurdering, og fremfører, at Højesteret benytter sig af en rimelighedsafvejning.³⁹ I samme retning fremhæver

³¹ Vagner: *op.cit.* (2005) s. 219. Vagner har dog i tidligere udgaver afvist *Hørlycks* synspunkt, men finder i sin nyeste udgave, at U 2004.114 H støtter *Hørlycks* anførte synspunkt smh. Iversen: *op.cit.* (2016) s.714

³² Bl.a. på baggrund af U 2014.114 H, jf. Gomard: *Obligationsret del 1* (2016) s. 222

³³ Wittrup i U 1988B.129 s.131

³⁴ Adamsen i U 1996B.124 s. 127. Se også note 45

³⁵ Nørgaard et al. i U 1995B.385 s. 386

³⁶ Kvist-Kristensen et al. i U 2013B.129 s.136

³⁷ Bryde Andersen: *op.cit.* (2020) s. 502

³⁸ Theilgaard et al: *Købeloven med kommentarer* (2017) s.1004

³⁹ Melchior i *op.cit.* (2009) s. 195. Melchiors opfattelse er baseret på baggrund af U 2004.114 H, som er gennemgået i afsnit 4.1.1.

Kvist-Kristensen og Rise Jensen, at Højesteret har benyttet sig af et elastisk begreb.⁴⁰

Eftersom der er uenighed i teorien, vil den nødvendige grad af culpa blive analyseret og diskuteret i *afsnit 4* på baggrund af retspraksis.

3.3 Ansvarsbegrænsningers betydning for fremsættelse af direkte krav

Som nævnt er entrepriseretten *ulovreguleret*, hvilket medfører, at der som udgangspunkt er aftalefrihed mellem parterne. Parterne har derfor mulighed for at regulere og indskrænke deres ansvar.

Det er helt legitimt at indgå en aftale om ansvarsbegrænsning, da det er uundgåeligt, at der sker menneskelige fejl. *Palle Bo Madsen* pointerer, at det ligefrem kan udgøre en »win-win situation« for begge parter, idet parterne derved deler en kalkuleret risiko, hvilket forventeligt afspejles i prisfastsættelsen i aftalen. Ideelt set medvirker en ansvarsbegrænsning til en bedre økonomisk forudsigelighed, øget økonomisk tryghed og en større efficiens.⁴¹

Et direkte krav baseret på *subrogationssynspunktet* er betinget af, at der foreligger en ubrudt regreskæde, dvs. at kravet skal kunne rejses i alle led i kontraktkæden. Konsekvensen herved er, at det direkte krav bliver begrænset af en gyldig ansvarsbegrænsning mellem hovedentreprenøren og underentreprenøren.⁴² Bygherren vil derfor ikke kunne gøre et direkte krav gældende mod underentreprenøren på 1 mio. kr., hvis der i forholdet mellem hovedentreprenøren og underentreprenøren er aftalt en ansvarsbegrænsning på 100.000 kr. Da bygherren ikke opnår en bedre ret end hovedentreprenøren, kan bygherren derfor kun rette et direkte krav mod underentreprenøren på 100.000 kr. Kontraktuelle ansvarsbegrænsninger kan dog i

⁴⁰ Kvist-Kristensen et al. i U 2013B.129 s. 133. Opfattelsen er ligeledes baseret på baggrund af U 2004.114 H.

⁴¹ Madsen i U 2018B.131 s. 136

⁴² Munk-Hansen: Fast ejendom I (2015) s. 424

almindelighed tilsidesættes, hvis den skadevoldende part har handlet groft uagtsomt eller forsætligt.⁴³

Modsat er det efter *retsbrudssynspunktet* traditionelt antaget i teorien, at et direkte krav ikke er underlagt kontraktuelle bestemmelser. En bygherres direkte krav mod underentreprenøren begrænses derfor ikke af en ansvarsbegrænsning med mellemledet.⁴⁴ Netop fordi ansvarsbegrænsningen ikke får effekt, er det blevet fremført som argument, at det direkte krav kun bør indrømmes ved grov uagtsomhed.⁴⁵ Den traditionelle opfattelse er støttet i retspraksis, se f.eks. T:BB 2014.531 VBA («Bobledæk-sagen»). I den nævnte sag kunne en bygherre rette et direkte krav på adskillige millioner mod en underrådgiver, *selvom* der var aftalt betydelige ansvarsbegrænsninger og på trods af, at underrådgiveren ikke havde udvist grov uagtsomhed. Afgørelsen er gennemgået i afsnit 4.3.2.

4 DIREKTE KRAV I PRAKSIS – FØR AB 18

Det er formålet med en detaljeret gennemgang af udvalgt rets- og voldgiftspraksis at koble de juridiske teorier om direkte krav sammen med domstolenes og voldgiftsrettens præmisser herunder, hvilken grad af culpa, der kræves efter retsbrudssynspunktet.

Det skal bemærkes, at den civile retspleje bygger på *forhandlingsprincippet*,⁴⁶ hvilket betyder, at domstolene er bundet til at træffe deres afgørelser på grundlag af parternes påstande og anbringender herunder om sagsøger støtter sit krav på subrogationssynspunktet eller retsbrudssynspunktet. Begge synspunkter vil ofte være

⁴³ Adamsen i U 1996B.124 s. 127. Ansvarsbegrænsninger, der fraskriver debtors ansvar ved grov uagtsomhed eller forsæt, må almindeligvis blive anset som så atypiske, at de bliver *ugyldige*, jf. Bryde Andersen: *op.cit.* (2020) s. 468

⁴⁴ Iversen: *op.cit.* (2019a) s. 224 *smh.* Amiri et al. i U 2017B.105 s.107. Se dog anderledes Hørlyck: Entreprise AB 18 (2019) s. 141, der anfører, at sædvanlige ansvarsbegrænsninger, der i givet fald ville have været aftalt med skadelidte, hvis skadelidte og skadevolder havde indgået en aftale, kan gøres gældende *shm.* Ulfbeck: *op.cit.* (2000) s.197

⁴⁵ Amiri et al. i U 2017B.105 s.107. Se f.eks. Adamsen i U 1996B.124 s.127, der anfører, en kontraktuel ansvarsbegrænsning i almindelighed vil kunne tilsidesættes ved grov uagtsomhed, hvorfor det ville være i overensstemmelse med hensynet til forudberegneligheden i et kontraktforhold, hvis et direkte krav efter retsbrudssynspunktet ligeledes kræver grov uagtsomhed. Se også Kvist-Kristensen et al. i U 2013B.129 s. 136 og Gjedde-Nielsen et al: ABR 89 (2013) s. 273

⁴⁶ Gomard et al: *Civilprocessen* (2020) s. 500 ff

påberåbt som anbringender under samme sag, men det er klart, at retsbrudssynspunktet ofte vil være tilknyttet den primære påstand, da det stiller skadelidte mere gunstigt.⁴⁷

4.1 Direkte krav fra bygherre

4.1.1 U 2004.114 H / T:BB 2004.56

I 1985 indgik et ægtepar (BH) en aftale med HE om opførslen af et parcelhus. HE antog UE til at udføre undertaget.

I 1999 viste taget sig at være utæt, hvorfor vand trængte ind gennem husets tag. Da BH's kontraktpart HE var gået konkurs året før anlagde BH sag mod UE med påstand om erstatning for omkostningerne til forbedring af taget.

Fra en syns- og skønserklæring fra 2001 fremgik det, at der var flere faktorer, der bevirkede årsagen til vandindtrængen herunder et mangelfuldt udført undertag. Skønsmanden påpegede, at undertagskonstruktionen ikke var bygget i overensstemmelse med dagældende vejledninger eller i overensstemmelse med angivelserne på tegningerne.

For landsretten og Højesteret har BH som støtte for sin påstand gjort gældende, at:

»[UE's] direkte erstatningskrav over for [BH] følger af reglerne om erstatningsansvar uden for kontraktforhold.«⁴⁸

Landsretten fandt, at UE ikke var direkte erstatningsansvarlig over for BH, idet de faglige fejl som UE havde begået ved opførslen af undertaget ikke kunne betegnes som *grov uagtsomhed*. Landsretten lagde i denne forbindelse både vægt på de faglige fejl og deres betydning.

Højesteret kom til et andet resultat og fremhævede, at UE havde begået *»flere fejl«*, som var hovedårsagen til vandindtrængen i huset. Højesteret fandt herefter, at:

»(...) [UE] må anses for erstatningsansvarlig direkte over for [BH] for sådanne håndværksmæssige fejl og at [UE] ikke over for

⁴⁷ Shm. Edlund et al: Ejendomme I (2018) s. 403

⁴⁸ U 2004.114 H (122)

[BH] kan påberåbe sig, at hovedentreprenøren burde have opdaget fejlene og reklameret herover.»⁴⁹

Højesteret anvender ikke termerne retsbrudssynspunktet eller subrogationssynspunktet, men anfører som fremhævet, at UE over for BH ikke kan påberåbe sig, at HE burde have opdaget fejlene og reklameret rettidigt. Dette må anses for en henvisning til, at princippet i gældslovens § 27 ikke gør sig gældende. Da princippet i gældslovens § 27 kun gør sig gældende efter subrogationssynspunktet, må Højesteret i sine præmisser anses for at lægge retsbrudssynspunktet til grund for BH's direkte krav mod UE.

Da Højesteret benytter sig af retsbrudssynspunktet, skal graden af culpa diskuteres og vurderes.⁵⁰ Højesteret benævner UE's fejl som »sådanne håndværksmæssige fejl«. Det skal derfor diskuteres, om dette er en henvisning til, at UE havde handlet grovere end simpelt uagtsomt, eller om UE er direkte erstatningsansvarlig allerede fordi, der foreligger culpa (simpel uagtsomhed).

Flere forfattere er af den overbevisning, at Højesteretsafgørelsen er et udtryk for, at et direkte krav kan rettes mod en professionel UE, allerede fordi UE har handlet culpøst. *Hans Vagner* og *Torsten Iversen* fremfører, at det er tvivlsomt, at der efter U 2014.114 H kan stilles særlige betingelser for at indrømme et direkte krav mod UE i tilfælde af *udførselsfejl*. *Vagner* påpeger, at afgørelsen støtter *Erik Hørlycks* synspunkt om, at enhver form for culpa kan begrunde et direkte krav.⁵¹

Hans Edlund fremhæver i overensstemmelse hermed, at Højesteret bekræfter, at simpel uagtsomhed er tilstrækkelig, idet Højesteret hverken klassificerer de håndværksmæssige fejl som klare eller grove:

»(...) [UE] der havde begået »håndværksmæssige fejl« ved udførelsen af et undertag. Fejlene er hverken beskrevet som »grove« eller

⁴⁹ U 2004.114 H (123)

⁵⁰ Se Melchior i *op.cit.* (2009) s.195, hvor Melchior pointerer, at Højesteret hverken tog stilling til, om man anvendte retsbrudssynspunktet eller subrogationssynspunktet eller graden af uagtsomhed.

⁵¹ *Vagner*: *op.cit.* (2005) s. 220 *shm*. *Iversen*: *op.cit.* (2016) s. 714. Se omvendt *Iversen*: *op.cit.* (2019a) s. 340, hvor *Iversen* modsat anfører, at »udtryksmåden »sådanne håndværksmæssige fejl« omvendt ikke [ville] være nødvendig, dersom svaret var baseret på simpel uagtsomhed.«

»klare«. Med dette ordvalg påviser Højesteret, at det er tilstrækkeligt, at der i en sådan situation er handlet culpøst.«⁵²

Edlund citerer fejlene som »håndværksmæssige fejl«, hvorfor *Edlund* i sin argumentation undlader ordet »sådanne«. *Edlund* har formentlig ikke tillagt ordet »sådanne« vægt i vurderingen af den udviste adfærd, men blot læst »sådanne« som en reference til sagens omstændigheder. Dette understreges ligeledes ved, at *Edlund* tilføjer ved »udførelsen af et undertag«, hvilket må anses for at stå i stedet for ordet »sådanne«. Man kan undre sig over, hvorfor *Edlund* ikke har valgt at kommentere på udeladelsen eller rettere sagt omformuleringen, når han selv fremhæver ordvalget i Højesterets præmisser. Det må antages, at der blot er tale om en citationsfejl og ikke en fortolkningsfejl.⁵³

Spørgsmålet er derfor, om Højesteret i 2004 lagde præcedens for, at simpel uagtsomhed kan danne grundlag for et direkte krav efter retsbrudssynspunktet. I fortolkning af domme er ordlyden essentiel, hvorfor det må tillægges en ikke ubetydelig vægt, at Højesteret benytter ordet »sådanne«. *Sådanne* refererer direkte til UE's konkrete udviste adfærd, som ligeledes er fremhævet og oplistet i Højesterets præmisser. Den meget konkrete begrundelse taler imod at tillægge dommen en stærk præjudikatsværdi.⁵⁴ Omvendt er dette en enorm indskrænkende fortolkning af dommens rækkevidde og vil medføre, at Højesteretsafgørelsen kun lagde præcedens for præcis de samme (qua »sådanne«) begåede håndværksmæssige fejl.⁵⁵

Hverken *Anders V. Buch* eller *Michael Melchior* tillægger dommen en så indskrænkende fortolkning. De finder derimod, at henvisningen til ordet »sådanne« indikerer, at det ikke er alle håndværksmæssige fejl, der kan danne grundlag for et direkte krav,⁵⁶ hvorfor UE må anses for at have handlet grovere end simpelt uagtsomt.

⁵² *Edlund* i U 2006B.173 s. 177

⁵³ Også shm. at *Edlund* i sit senere værk har citeret præmisserne korrekt, jf. *Edlund et al: op.cit.* (2018) s. 395

⁵⁴ Shm. Evald: *op.cit.* (2020) s. 132f

⁵⁵ Se *Melchior* i *op.cit.* (2009) s.19, der kalder en så indskrænkende fortolkning absurd.

⁵⁶ *Buch: Entrepriseretlige mangler* (2007) s.140 *smh.* *Melchior* i *op.cit.* (2009) s. 194

Herudover påpeger Højesteret, at der var begået »flere fejl«, hvilket kan indikere, at manglernes omfang er blevet tillagt vægt i vurderingen.

Allan Kvist-Kristensen og Henrik Rise Jensen lader heller ikke ordet »sådanne« gå ubemærket hen. De anerkender i tråd med ovenstående, at domstolene formentligt ikke længere kræver, at UE skal have handlet groft uagtsomt eller forsætligt. Forfatterne tilføjer, at Højesteret har benyttet sig af et *elastisk begreb* (qua »sådanne«), som domstolene kan anvende i den konkrete sag, således at indrømmelsen af et direkte krav skal forekomme mest rimeligt ud fra karakteren af de begåede fejl.⁵⁷ Denne rimelighedsvurdering adskiller sig fra den klassiske culpavurdering.⁵⁸

Det er derfor efter et skøn mest nærliggende at konkludere, at Højesteret anerkender, at et direkte krav efter retsbrudssynspunktet kan indrømmes, selvom der ikke foreligger grov uagtsomhed. Der foreligger formentligt ingen præcedens for, at simpel uagtsomhed i sig selv er tilstrækkeligt, idet Højesterets præmisser fremstår som forbeholdne⁵⁹ og meget konkrete. Den udviste culpa må derfor anses at ligge et sted *mellem simpel og grov uagtsomhed*, og Højesteret har formentligt benyttet sig af en form for rimelighedsvurdering ved brug af det elastiske begreb »sådanne«. Formuleringen »sådanne håndværksmæssige fejl« er blevet gentaget i T:BB 2007.487 V,⁶⁰ T:BB 2018.525 VBA⁶¹ og U 2010.365 V. Sidstnævnte afgørelse gennemgås straks nedenfor.

4.1.2 U 2010.365 V / T:BB 2010.125

BH indgik en entreprisekontrakt med HE om opførelsen af et badeland. HE antog UE som underentreprenør til opførelsen af murerarbejdet herunder lægning af gulvet i badelandet. Imellem HE og UE var AB 92 vedtaget.

⁵⁷ Kvist-Kristensen et al. i U 2013B.129 s. 133

⁵⁸ Melchior mener ligeledes, Højesteret har benyttet sig af en rimelighedsafvejning, jf. Melchior i *op.cit.* (2009) s. 195

⁵⁹ Jf. Iversen: *op.cit.* (2016) s. 714, der kritiserer, at Højesteret har anvendt en forbeholden udtryksmåde, hvis Højesteret havde ment, at enhver form for simpel uagtsomhed var tilstrækkeligt.

⁶⁰ Vestre Landsret fandt, at BH ikke kunne rette et direkte krav mod UE, idet BH ikke havde godtgjort, at UE havde begået »sådanne håndværksmæssige fejl«

⁶¹ Voldgiftsretten fandt, UE var direkte erstatningsansvarlig over for BH, idet UE ved montage af alu-facaderne havde begået »sådanne håndværksmæssige fejl«

Det viste sig senere, at der var lunger i flisegulvet, hvorfor vandsamlinger blev dannet. HE var i mellemtiden blevet erklæret konkurs, og BH anlagde derfor sag om erstatning direkte mod UE.

I en syn- og skønserklæring fra 2007 fremgik det, at klinkegulvet i opholdsarealet ikke var udført håndværksmæssigt korrekt, og skønsmanden vurderede, at ca. 20-25 % af klinkegulvet skulle omlægges.

Byretten gav BH medhold, således at UE blev direkte erstatningsansvarlig over for BH efter retsbrudssynspunktet, idet UE havde »begået håndværksmæssige fejl«. Herved benyttede byretten samme formulering som Højesteret i U 1983.139 H.⁶² Byretten lagde derfor til grund, at simpel culpa var tilstrækkeligt efter retsbrudsansvaret, idet håndværksmæssige fejl efter en bonus pater betragtning må sidestilles med simpel culpa.

Flertallet⁶³ i landsretten fandt – modsat byretten og mindretallet – at BH ikke kunne gøre et direkte krav gældende mod UE, da lungerne ikke udgjorde »sådanne håndværksmæssige fejl«. Flertallet lagde vægt på *manglernes karakter og omfang*, idet de henviste til, at udbedringen af lungerne kun udgjorde 65.000 kr. ud af en samlet underentreprise på 1,3 mio. kr., dvs. i alt 5 % samt, at BH ikke havde godtgjort, at lungerne havde vidtrækkende konsekvenser. I modsætning til byretten tilføjede landsretten ordet »sådanne« før håndværksmæssige fejl, hvilket indikerer, at landsretten henviser til Højesterets præmisser i U 2004.114 H og ikke til U 1983.139 H som byretten. Det er ikke tydeligt, om flertallets præmisser i U 2010.356 V skal læses som om, at landsretten har fortolket Højesteretsafgørelsen således, at tilføjelsen af ordet »sådanne« udgør en culpograd, der er grovere end simpel uagtsomhed, eller ordet indikerer, at det var manglernes karakter og omfang, der var udslagsgivende. Det er derfor særdeles ærgerligt, at U 2010.365 V ikke blev indbragt for Højesteret, således retstilstanden var blevet fastslået.

⁶² BH havde i sine anbringender selv henvist til U 1983.139 H som støtte for, at BH kunne rejse et direkte krav mod UE uagtet, at der ikke bestod et direkte kontraktforhold mellem parterne. Dommen er gennemgået i afsnit 4.2.1.

⁶³ Vestre Landsretsafgørelsen delte sig i et flertal på 2 dommere og et mindretal på 1 dommer.

Mindretallet stemte derimod for at stadfæste byrettens dom og henviste som begrundelse direkte til U 2004.114 H. Mindretallet fremhævede, at Højesteret havde lagt vægt på, at *fejlene* var hovedårsagen til vandindtrængningen, hvorfor mindretallet ikke tilskrev manglernes karakter og omfang vægt:

»Uanset at det ikke er bevist, at der er tale om fejl, der har medført væsentlige mangler ved den udførte gulventreprise, finder jeg, at der foreligger sådanne håndværksmæssige fejl, at [UE] som underentreprenør er direkte ansvarlig over for [BH].«⁶⁴

Mindretallet fandt derfor, at UE var direkte erstatningsansvarlig over for BH efter retsbrudssynspunktet.

4.1.3 T:BB 2013.343 V

Et ægtepar (BH) antog HE til at opføre et sommerhus. HE hyrede UE til at udføre alt el-arbejdet på ejendommen. Det viste sig efterfølgende, at der var mangler ved elinstallationerne. HE var i mellemtiden blevet opløst, hvorfor BH rettede et direkte krav mod UE efter »den almindelige obligationsretlige grundsætning om retsbrudslæren«. ⁶⁵

Vestre Landsret lagde efter bevisførelsen til grund, at alle elinstallationer var foretaget af UE og fandt, at BH kunne rette et direkte krav mod UE for alle manglerne ved elinstallationerne:

»Da elinstallationerne ifølge skønsmanden generelt ikke er udført håndværksmæssigt korrekt og til dels er i strid med gældende forskrifter, hvorfor en udbedring var nødvendig (...).«⁶⁶

Landsretten lagde herved vægt på to forhold. For det første anså landsretten en simpel grad af culpa som værende tilstrækkelig til at blive direkte erstatningsansvarlig efter retsbrudssynspunktet, da elinstallationer »ikke var udført håndværksmæssigt

⁶⁴ U 2010.365 V (368)

⁶⁵ T:BB 2013.343 V s. 3

⁶⁶ T:BB 2013.343 V s. 6

korrekt«. For det andet tilføjede landsretten, at udbedring var *nødvendig*, idet elin-stallationerne til dels var i strid med gældende forskrifter.

Landsretten kan derfor anses at have inddraget manglernes karakter og omfang i vurderingen efter retsbrudssynspunktet i overensstemmelse med U 1993.484 H (gennemgås i afsnit 4.2.2). Afgørelsen adskiller sig dog fra T:BB 2003.302 V (gennemgås i afsnit 4.2.3), hvor landsretten ikke fandt, at UE var direkte erstatningsansvarlig efter retsbrudssynspunktet,⁶⁷ selvom det bl.a. fremgik af Vestre Landsrets præmisser, at arbejdet *»ikke var udført håndværksmæssigt korrekt*« og heller ikke *»udført forskriftsmæssigt*«.

4.2 Direkte krav fra efterfølgende erhververe

4.2.1 U 1983.139 H

En professionel BH havde opført 16 enfamiliehuse med videresalg for øje og antaget E til at stå for udgravningen samt støbningen af fundamentet. BH havde efterfølgende solgt et enfamiliehus til K1, som herefter solgte huset videre til K2.

Der var i ejendommen blevet konstateret revner, som skyldtes manglende fundering, som var udført af E. Højesteret stadfæstede flertallet i landsrettens afgørelse og fandt, at K2 kunne rejse et direkte krav mod E og udtalte i den forbindelse:

»(...) at der ved udførelsen af funderingen er begået håndværksmæssige fejl. For disse fejl findes såvel [BH], der lod huset opføre med videresalg for øje, som [E], der udførte funderingsarbejdet, at være erstatningsansvarlige direkte over for [K2].«⁶⁸

Højesteret nævner ikke på, hvilket grundlag UE er direkte ansvarlig, men det må antages, at Højesteret støtter sine præmisser på retsbrudssynspunktet. Da håndværksmæssige fejl efter en bonus pater betragtning anses som simpel culpa, kan det anføres, at Højesteret herved åbner op for en ”gavebod” for den kreditor, som kun har indgået én kontrakt, men ønsker at få to debitorer.

⁶⁷ Vestre Landsret fandt dog, at UE var erstatningsansvarlig efter subrogationssynspunktet. Dommen er gennemgået i afsnit 4.2.3.

⁶⁸ U 1983.139 (147)

Højesteret konstaterer herefter, at skaderne på daværende tidspunkt havde et »*bekedent omfang og ingen nævneværdig indflydelse på ejendommens brugsværdi*«. Det må derfor konkluderes, at omfanget og karakteren af manglerne ikke blev tillagt nogen vægt i vurderingen efter retsbrudssynspunktet.

4.2.2 U 1995.484 H

Et anpartsselskab (BH) erhvervede i 1983 en ejendom i Aarhus med henblik på ombygning og videresalg. BH havde i forbindelse med ombygningen antaget en rådgivende ingeniør (R). Umiddelbart efter ombygningen solgte BH ejendommen videre til sagsøgeren K1, og K1 solgte i 1987 ejendommen videre til K2.

I 1987 blev der konstateret et svampeangreb. En erklæring fra Jysk Teknologisk viste, at der var tale om et ældre angreb af ægte hussvamp, og at der tidligere var udført bekæmpelse af angrebet. K1 indgik derfor et forlig med K2, og anlagde derefter sag mod BH og R.

K1 gjorde til støtte for sin påstand under landsretten gældende, at R havde begået faglige fejl i forbindelse med ombygningen ved ikke at erkende omfanget af svampeangrebet, og endvidere ikke havde sikret, at der blev gennemført en effektiv restaurering af skaderne i overensstemmelse med den almindelige anvendte fremgangsmåde. K1 anførte derfor, at fejlen var af så grov karakter, at det statuerede et retsbrud.

Skønsmanden under sagen vurderede, at »*der [var] sket utilstrækkelig bekæmpelse af den konstaterede svampeskade under ombygningen i 1983.*«⁶⁹

Vestre Landsret fandt herefter, at R

»(...) ved ombygningen har begået faglige fejl, men de begåede fejl findes ikke at være af sådan en beskaffenhed, at de kan begrunde (...) noget erstatningsvar gældende direkte over for [R] ud fra retsbrudssynspunktet.«⁷⁰

⁶⁹ U 1995.484 H (491)

⁷⁰ U 1995.484 H (492)

Landsretten lægger herved vægt på, at faglige fejl ikke er tilstrækkeligt til at be-
grunde et retsbrud, hvorfor landsretten stiller krav om en grovere grad af culpa end
simpel uagtsomhed.

K1 appellerede dommen, og gjorde for Højesteret principalt gældende, at R's klare
og erkendte professionelle fejl og forsømmelser begrundet direkte krav ud fra rets-
brudssynspunktet, men understreger, at R ikke har handlet groft uagtsomt.⁷¹ K1
sætter derimod »*lighedstegn mellem retsbrud og culpa*«.»⁷² Subsidiært støttede K1
sit krav på subrogationssynspunktet.

Højesteret fandt – modsat Vestre Landsret – at K1 kunne gøre et direkte krav gæl-
dende mod R efter retsbrudssynspunktet:⁷³

*»(...) idet [R] begik en klar, professionel fejl vedrørende væsent-
lige egenskaber ved ejendommen, da han i 1983 vurderede svam-
peangrebets omfang, og hvad der skulle til for at bekæmpe angre-
bet. På denne baggrund finder Højesteret endvidere, at der må gi-
ves [K1] medhold i hans principale anbringende om at have et er-
statningskrav direkte mod [R].«⁷⁴*

Højesterets præmisser er både kortfattede og uklare, hvorfor det kan diskuteres,
hvad Højesteret mente med denne udtalelse. De tre fremhævelser i det ovenforstå-
ende citat vil derfor blive gennemgået i kronologisk rækkefølge.

For det første konstaterer Højesteret, at der er tale om en »klar, professionel fejl«
modsat landsretten, der alene betegnede fejlen som en »faglig fejl«. Desværre be-
nytter Højesteret sig ikke af de erstatningsretlige culpabegreber. Men som følge af,

⁷¹ At K1 ligefrem understreger, at R ikke har handlet groft uagtsomt, kan forklares med, at R's an-
svarsforsikringsselskab ikke dækkede ved grov uagtsomhed, jf. Torsten Iversen: *op.cit.* (2016)
s.720

⁷² U 1995.484 H (493)

⁷³ Jf. Nørgaard et al. i U 1995B.385 s. 2-3, der anfører afgørelsen er et udtryk for et *kontraktaf-
hængigt retsbrudsansvar*, idet et direkte krav efter retsbrudssynspunktet efter deres opfattelse
mindst kræver grov uagtsomhed. Det kontraktafhængige retsbrudsansvar (introduceret af forfat-
terne) kan derimod gøres gældende, selvom der ikke foreligger grov culpøs adfærd. Denne an-
tagelse er kritiseret af Adamsen i U 1996B.124 s.125, da dommens præmisser ikke henviser til
parternes aftale eller øvrige aftaleretlige principper.

⁷⁴ U 1995.484 H (493)

at Højesteret tilføjer adjektivet *klar*⁷⁵ bevæger Højesteret sig længere væk fra den simple uagtsomhed og tættere på grov uagtsomhed og må derfor anses at ligge et sted midt imellem.⁷⁶

For det andet tilføjer Højesteret, at fejlen vedrører »væsentlige egenskaber ved ejendommen.« Spørgsmålet er, om Højesteret herved tilføjer omfanget og karakteren af manglerne som et moment i vurderingen efter retsbrudssynspunktet. I så fald ville dette stå i modsætning til Højesterets præmisser i U 1983.139 H, hvor Højesteret, som nævnt, netop ikke tillagde skadernes beskedne omgang vægt. Det er derfor interessant kort at berøre afgørelsernes præjudikatsværdi. Hverken U 1983.139 H eller U 1995.484 H er afsagt med dissens, og begge afgørelser er afsagt af fem dommere, hvorfor det må være afgørende, at U 1995.484 H er afsagt senere, idet en yngre afgørelse har en stærkere præjudikatsværdi.⁷⁷ Det må derfor antages, at Højesteret tilføjer et nyt moment i vurderingen efter retsbrudssynspunktet. Dette moment ses ligeledes senere anvendt i T:BB 2003.302 V, T:BB 2005.224 V (genemgås i afsnit 4.2.4), U 2010.365 V og til dels U 2004.114 H, hvilket forstærker præjudikatsværdien af dommen.

For det tredje fremgår det, at K1 får medhold i sit »*principale anbringende*«, hvilket må anses at være tvetydigt. Spørgsmålet er, om Højesteret herved mener, (1) at K1 får medhold i, at man kan sætte lighedstegn mellem culpa og retsbrud eller, (2) at K1 alene får medhold i, at K1 kan rette et direkte krav mod R efter retsbrudssynspunktet? På den ene side henviser Højesteret generelt til K1's *principale anbringende*, og tager man Højesterets præmisser på ordlyden, ville dette betyde, at Højesteret giver K1 medhold i, at man kan sætte lighedstegn mellem culpa og retsbrud. Dette vil altså betyde, at enhver form for culpa herunder simpel uagtsomhed

⁷⁵ Ordet *klar* stammer fra det latinske ord *clarus*, som betyder klar, tydeligt eller åbenbart, jf. Nielsen: Dansk Etymologisk Ordbog (2008) s. 223

⁷⁶ Jf. Adamsen i U 1996B.124 s. 124, der fremfører, at afgørelsen er et udtryk for, at simpel uagtsomhed ikke er tilstrækkeligt, men at der ikke kan stilles krav om grov uagtsomhed *shm*. Melchior i *op.cit.* (2009) s. 194, der fastsætter culpagraden som værende strengere end simpel uagtsomhed. Melchior fremhæver dog, at fastsættelsen af grov uagtsomhed ville have medført, at forsikringssselskabet ikke dækkede skaden, og antyder i den forbindelse, at dette kunne have spillet en rolle i fastsættelsen af culpagraden. Se dog anderledes Madsen i U 2018B.131 s. 139, som antager, at man »*formentlig [kan] sige, at en klar professionsfejl normalt må anses for groft uagtsom.*«

⁷⁷ *Shm*. Evald: *op.cit.* (2020) s. 132-133

ville kunne medføre et ansvar efter retsbrudssynspunktet.⁷⁸ På den anden side ville det virke overflødigt, at Højesteret har brugt tid på at betegne R's fejl som værende klar og professionel – og dermed ændrer landsrettens vurdering – hvis den simple uagtsomhed havde været tilstrækkelig. Dommen kan derfor næppe tages til indtægt for, at Højesteret sætter lighedstegn mellem culpa og retsbrud.⁷⁹

4.2.3 T:BB 2003.302 V

En professionel BH havde opført 15 andelsboliger med videresalg for øje. BH havde i den forbindelse antaget HE til at opføre boligerne, og AB 72 var vedtaget mellem parterne. HE havde herefter antaget UE til at udføre VVS-entreprisen. BH solgte herefter andelsboligerne til andelsboligforeningen K.

Det fremgår af landsrettens præmisser, at de konstaterede mangler ved byggeriet skyldes »udførselsfejl«,⁸⁰ men Vestre Landsret afviste et direkte krav efter retsbrudssynspunktet:

»Under hensyn til manglernes karakter er betingelserne for at gøre et krav gældende direkte mod [HE] ud fra retsbrudssynspunktet ikke opfyldt.«⁸¹

Det faktum, at Vestre Landsret tillægger manglernes karakter vægt ligger ikke langt fra momentet om manglers omfang og karakter, som Højesteret benyttede i U 1995.484 H. Men det er bemærkelsesværdigt, at landsretten ikke synes at tillægge graden af den udviste adfærd vægt, men derimod alene finder, at manglernes karakter udgør en altafgørende forudsætning. For det første, beskriver Vestre Landsret manglerne i sine præmisser som værende af »dårlig udførelse«, »ikke udført håndværksmæssigt korrekt«, »ikke udført forskriftsmæssigt« og »forkert udførelse og som hvad der går udover, hvad der håndværksmæssigt er acceptabelt.« For det andet bygger retsbrudssynspunktet på deliktsreglerne, hvorfor det netop er culpavurderingen, der udgør fundamentet. *Hans Edlund* anfører dog, at landsretten

⁷⁸ Shm. Hørlyck: *op.cit.* (2019) s. 142

⁷⁹ Shm. Iversen: *op.cit.* (2016) s. 720 og Vagner: *op.cit.* (2005) s. 222

⁸⁰ T:BB 2003.302 s. 7

⁸¹ T:BB 2003.302 s. 8

formentligt blot har lagt til grund, at simpel uagtsomhed ikke er tilstrækkeligt efter retsbrudssynspunktet.⁸²

K fandtes derfor ikke at have et selvstændigt krav mod HE. Vestre Landsret fandt derimod, at K kunne indrømmes et direkte krav efter subrogationssynspunktet og dermed indtræde i BH's krav mod HE, *idet* HE var ansvarlig over for BH for de konstaterede mangler *og* som følge af, at BH var insolvent.

4.2.4 T:BB 2005.224 V

En murermester (BH) opførte i 1970 et parcelhus til privat benyttelse til sig selv og sin familie. BH afgik ved døden i 1973, og arvingerne (A) indtrådte herved i deres fars rettigheder og forpligtelser. A solgte ejendommen til K1 i 1983, og ejendommen blev ligeledes videresolgt til K2 i 1996 og til K3 i 1998.

I 1999 blev der konstateret vandskade i ejendommen som følge af et brud på den kommunale vandledning. I forbindelse med udbedring af vandskaderne viste det sig, at der hverken var fundamenter eller kapillarbrydende lag under huset.

Som følge heraf rejste K3 et direkte erstatningskrav mod A, idet K3 gjorde gældende, at A var indtrådt i det retsbrudsansvar, der påhvilede BH. Til støtte herfor anførte K3, at BH ved opførelsen af ejendommen havde handlet retsstridigt og groft uagtsomt ved at undlade at opføre ejendommen i overensstemmelse med Bygningsreglementet fra 1966.

Det fremgik af en syn- og skønserklæring, at uanset tilsidesættelsen af forskrifterne i bygningsreglementet såvel som god håndværkerskik, har det ikke ført til skader og kan heller ikke forventes at føre til skader de næste mange år. Huset fejlede derfor ikke noget på trods af de manglende kapillarbrydende lag og fundering.

På trods af syn- og skønserklæringen fandt landsretten, at

»(...) oplysningerne om husets fundering og gulvkonstruktionen vil have en negativ indflydelse på handelsprisen og få en køber til at kræve et afslag i prisen. [BH's] håndværksmæssige fejl på disse væsentlige områder er af en sådan karakter, at der efter reglerne

⁸² Edlund i U 2006B.173 s. 177

om springende regres er grundlag for at give [K3] adgang til at gøre et erstatningskrav gældende mod de indstævnte [A].«⁸³

Hans Edlund fremhæver, at landsrettens præmisser er et udtryk for, at simpel uagtsomhed udgør et tilstrækkeligt grundlag efter retsbrudssynspunktet.⁸⁴ Edlund lægger vægt på den ikke-forskriftmæssige udførsel, og vurderer dermed selvstændigt, at fejlen udgør simpel uagtsomhed i stedet for at vurdere og klassificere Vestre Landsret betegnelse af fejlene. Håndværksmæssige fejl udgør i sig selv simpel uagtsomhed, men landsretten lader ikke de håndværksmæssige fejl stå alene, idet de tilføjer ordene »af sådan en karakter«.⁸⁵ Det er nærliggende at antage, at »Håndværksmæssige fejl (...) af en sådan karakter« kan sidestilles med samme culpavurdering som »sådanne håndværksmæssige fejl«, hvorfor den udviste adfærd må ligge et sted mellem simpel og grov uagtsomhed. Landsretten tillægger dog ligeledes manglernes omfang og karakter betydning, idet landsretten fremhæver, at manglerne vil medføre »en negativ indflydelse på handelsprisen«, og at manglerne befinder sig på »væsentlige områder.«

⁸³ T:BB 2005.224 s. 12

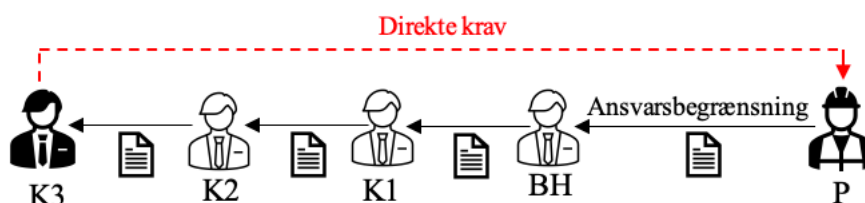
⁸⁴ Edlund I U 2006B.173 s. 177

⁸⁵ En kritik skal rettes mod domsamlingens redaktion, idet følgende fremgår af T:BB 2005.224 V's rubrik: *Direkte krav mod en professionel bygherre som følge af væsentlige fejl ved fundering og gulvkonstruktion*. Som det fremgår af præmisserne, var der ikke tale om væsentlige fejl, men fejl på væsentlige områder. Hvis der var tale om en væsentlig fejl ville dette *entydigt* have indikeret, at der var tale om en grovere grad af culpa end simpel uagtsomhed.

4.3 Særligt om ansvarsbegrænsninger

4.3.1 U 2012.2255 H – Vestas-sagen

Vindmølleproducenten Vestas (P) havde i sagen solgt en vindmølle til Dansk Vindkraft Entreprise A/S (BH). BH solgte efterfølgende vindmøllen videre til K1, der herefter solgte den videre til K2, og K2 solgte vindmøllen til K3.

Figur 2 – Egen illustration af persongalleriet

I købskontrakten mellem P og BH fremgik en produktionsevneberegning, som angav vindmøllens årlige energiproduktion, som P havde udarbejdet på baggrund af vindmøllens placering. I forlængelse heraf fremgik følgende ansvarsfraskrivelse:

»Sælger [P] ikke er ansvarlig for evt. manglende produktion.«⁸⁶

P's produktionsevneberegning blev udleveret i forbindelse med de efterfølgende salg, og dermed også i handlen mellem K2 og K3. (Se figur 2)

Efter et år viste det sig, at vindmøllen producerede 21,7 % mindre strøm end, hvad der fremgik af produktionsevneberegningerne, og var derfor efter K3's opfattelse mangelfuld. På denne baggrund anlagde K3 sag mod sin kontraktpart K2 og mod P.

Til støtte for sin påstand mod P anførte K3 for Vestre Landsret, at han kunne rette sit krav direkte mod P efter såvel retsbrudssynspunktet og subrogationssynspunktet. K3 anførte, at P havde begået *»en klar, professionel fejl vedrørende væsentlige egenskaber ved vindmøllen«*, hvilket er i tråd med Højesterets præmisser i U 1995.484 H. K3 anfører endvidere, at P har foretaget produktionsevneberegningerne *»som en del af sin ydelse«* ved salget af vindmøllen til BH, og at P var bekendt med, at vindmøllen ville blive solgt videre, og at senere erhververe måtte forventes at tillægge beregningerne vægt ved finansieringen af deres køb.

⁸⁶ U 2012.2255 H (2256)

Det fremgik af flere skønserklæringer, at P havde overvurderet den forventende produktionsevne. Dette skyldtes, at P havde undervurderet ruhedsklassificeringen for det pågældende område og dermed fastsat en for lav ruhedsfaktor.

Vestre landsret fandt, at P havde begået en »*professionel fejl*«, men fandt ikke, at fejlen var så grov, at P var direkte erstatningsansvarlig over for K3 efter retsbrudssynspunktet. Endvidere fandt landsretten ikke, at K3 kunne rette et direkte krav mod P efter subrogationssynspunktet, idet P over for sin kontraktpart BH havde fraskrevet sig ansvaret for vindmøllens energiproduktion.

For Højesteret ændrede K3 sit anbringende og anførte, at P var erstatningsansvarlig direkte over for K3 »*enten efter grundsætningen om kontraktafhængigt retsbrudsansvar eller efter de almindelige principper om legal cession [subrogationssynspunktet]*«.«⁸⁷

Højesteret kom – modsat landsretten – frem til, at K3 kunne rette et direkte krav mod P, idet P havde begået en »*professionel fejl*« ved beregningen af vindmøllens produktionsevne, og idet P var bekendt med, at produktionsevneberegningerne blev udleveret og anvendt i forbindelse med senere erhververs finansiering af deres køb. Det var derfor »*påregneligt*« for P, at det kunne medføre tab for senere erhverver, hvis produktionsevneberegningen ikke var udført fagligt korrekt.

Højesteret tilføjede herefter:

»Med hensyn til [P's] ansvar over for [K3] er det uden betydning, om [K3] har reklameret rettidigt over for [K2]. Det er endvidere uden betydning, om der foreligger en ansvarsfraskrivelse i forholdet mellem [P] og [P's] medkontrahent [BH]«.«⁸⁸

Det er efterhånden en tendens i Højesterets afgørelser, at Højesteret ikke udtrykkeligt angiver, hvilket synspunkt det direkte krav støttes på, og ligeledes er præmisserne særdeles kortfattede. Det skal derfor diskuteres på hvilket grundlag Højesteret fandt, at K3 kunne rette et direkte krav mod P.

⁸⁷ Ibid. (2264)

⁸⁸ Ibid. (2270)

Det kan fastslås, at Højesterets præmisser ikke byggede på subrogationssynspunktet, eftersom Højesteret udtrykkeligt understreger, at hverken reklamation eller ansvarsfraskrivelsen har betydning for ansvaret over for K3.

I forlængelse heraf skal det fremhæves, at K3, som nævnt, ændrede sit anbringende således, at K3 for Højesteret ikke længere støttede sin påstand på retsbrudssynspunktet, men derimod efter det »*kontraktafhængige retsbrudsansvar*.«⁸⁹ Det er en betingelse for at pålægge P et kontraktafhængigt retsbrudsansvar over for K3, at P ville kunne pålægges et *kontraktansvar* over for sin kontraktpart BH.⁹⁰ Dette er ikke tilfældet, idet der foreligger en ansvarsfraskrivelse mellem P og BH. Højesteret kan derfor heller ikke have lagt det kontraktafhængige retsbrudsansvar til grund for resultatet. Det er ikke til at sige, hvorfor K3 ændrede sit anbringende for Højesteret, men formentlig fordi Vestre Landsret alene fandt, at P havde begået en professionel fejl, da simpel uagtsomhed er et tilstrækkeligt ansvarsgrundlag efter det kontraktafhængige retsbrudsansvar. K3 havde i denne forbindelse gjort gældende, at P ikke havde fraskrevet sig ansvaret for, at produktionsevneberegningen var udført fagligt korrekt. Uanset K3's begrundelse for ændringen, forekommer det særdeles bemærkelsesværdigt, at Højesteret overhovedet finder, at K3 kan rette et direkte krav mod P, idet det strider mod det *civilretlige forhandlingsprincip* shm. retsplejelovens § 388.⁹¹

Det kan derfor diskuteres, om præmisserne (1) er et udtryk for et almindeligt retsbrudsansvar, (2) kan støttes på rådgivertankegangen eller (3) er et udtryk for et selvstændigt tredjemandsløfte.

⁸⁹ Det kontraktafhængige retsbrudsansvar er fremsat af Søren B. Nørregaard og Per V. Pedersen i U 1995B.385. Meget forenklet er det kontraktafhængige retsbrudsansvar en mellemting mellem et ansvar i kontrakt og uden for kontrakt, således at den skadevoldende part påføres et ansvar efter reglerne i kontrakt over for den skadelidte, som ikke er sin kontraktpart.

⁹⁰ Nørregaard et al. i U 1995B.385 s. 387 og 390

⁹¹ Jf. Gomard et al: *op.cit.* (2020) s. 500 ff. Det kan dog anføres, at Gomard har fremført, at det næppe *altid* er nødvendigt, at parten tager stilling til, om kravet støttes på reglerne om ansvar i kontrakt eller uden for kontrakt, jf. s. 523, note 65 shm., at K3 rent faktisk gør gældende, at P har handlet culpøst.

1) Retsbrudssynspunktet

Hverken Vestre Landsret eller Højesteret klassificerede de professionelle fejl som klare eller grove, hvorfor det må antages, at begge vurderede fejlen som simpelt uagtsomt. Selvom K3 anførte, at fejlen vedrørte »væsentlige egenskaber ved vindmøllen,« blev dette ikke behandlet af hverken landsretten eller Højesteret på trods af, at dette moment synes at være indført efter U 1995.484 H. I modsætning til landsretten fandt Højesteret, at simpel uagtsomhed var en tilstrækkelig grad af culpa. En vis støtte kan findes i den ældre Højesteretsafgørelse U 1983.139 H. *Allan Kvist-Kristensen* og *Henrik Rise Jensen* er dog ikke af den overbevisning, at U 2012.2255 H er et udtryk for, at slutkøberen af vindmøllen (K3) kan rette et direkte krav mod P, blot fordi P har handlet simpelt uagtsomt.⁹²

Som det fremgår, stod den udviste adfærd heller ikke alene i Højesterets præmisser, idet Højesteret fandt, at det var *påregneligt* for P, at det kunne medføre tab for senere erhverver, hvis produktionsevneberegningen ikke var udført fagligt korrekt. I erstatningsretten anses *påregneligt* ofte som et synonym for ansvarsbetingelsen adækvans. Adækvans er subsidiært til årsagsforbindelsen i den forstand, at der ikke kan foreligge adækvans uden årsagsforbindelse. Foreligger der derimod en årsagsforbindelse, men hvor følgen er inadækvat, er erstatningsbetingelserne ikke opfyldt. Kravet om adækvans begrænser derfor en skadevolders ansvar for vidtrækkende følger.⁹³ Højesteret kan derfor have fremhævet, at adækvansbetingelsen var opfyldt, idet P var bekendt med, at produktionsevneberegningerne blev anvendt i forbindelse med senere erhververs finansiering af deres køb.⁹⁴

2) Rådgivertankegangen

Kvist-Kristensen og *Jensen* anskuer præmisserne fra en anden vinkel og vurderer, at dommen bør forstås ud fra rådgivningsansvarstankegangen, idet professionelle

⁹² Kvist-Kristensen et al. i U 2013B.129 s.136 og 137

⁹³ Eyben et al: *op.cit.* (2019) s. 314ff. Se også Tørum: *Direktekrav* (2007) s. 490, der i sin doktorafhandling om direkte krav fremhæver, at det er et grundvilkår, at tabet er en *påregnelig* følge af den ansvarspådragende handling.

⁹⁴ Jf. også Munk-Hansen: *op.cit.* (2015) s. 448, der fremhæver, at Højesteret benyttede sig af et særligt adækvanskrav samt Edlund et al: *op.cit.* (2018) s. 400 note 29. Se også Adamsen i U 1996B.124 s.126, der fremhæver, retsbrudssynspunktet giver anledning til en anderledes bedømmelse af årsagssammenhæng og påregnelighed og de særlige komplikationer ved adækvans.

rådgivere (som P) kan ifalde et *professionsansvar* over for tredjemand (K3) på grundlag af simpel uagtsomhed, når den professionelle rådgiver har en forpligtelse over for tredjemand. En sådan forpligtelse opstår, når den professionelle rådgiver er klar over (påregneligt), at tredjemand vil benytte sig af rådgivningen i forbindelse med erhvervelsen af produktet.⁹⁵ Da P har været bekendt med, at produktionsevneberegningerne vil blive anvendt og tillagt betydelig vægt i forbindelse med senere erhververs finansiering af deres køb, opstår der derved en forpligtelse over for K3. U 2010.1360 H vedrørte ligeledes et direkte krav fra slutkunden mod producenten af en gasmotor, som havde begået faglige fejl (simpel uagtsomhed), men Højesteret fandt ikke efter karakteren af fejlen, at der var grundlag for et direkte krav. U 2012.225 H adskiller sig derved fra U 2010.1360 H, idet producenten ligeledes har ydet en accessorisk rådgivningsydelse.

En sådan fortolkning medfører, at en accessorisk rådgivning i forbindelse med et salg udgør en betydelig risiko for producenten, idet der hverken består et kontraktforhold med slutkunden, og at det næppe er muligt at forsikringsdække et indirekte tab.⁹⁶ I tråd hermed fremfører *Torsten Iversen*, at U 2012.225 H er et eksempel på, at der foreligger et professionsansvar, når en sagkyndig har afgivet en erklæring, der er rettet til en *ubestemt kreds* af personer.⁹⁷ Det skal dog pointeres, at hverken K3's anbringender eller Højesterets præmisser refererer til rådgiverforpligtelse eller rådgiver i nogen anden form.

3) *Et stiltiende tredjemandsløfte*

Mads Bryde Andersen forklarer kortfattet resultatet med, at P har givet et stiltiende løfte over for K3. Som K3 anførte til støtte for sin påstand, så fremgår produktionsevneberegningerne »*som en del af [P's] ydelse*« ved salget af vindmøllen til BH. Det måtte derfor stå P klart, at produktionsevneberegningerne blev benyttet af de

⁹⁵ Kvist-Kristensen et al. i U 2013B.129 s. 136

⁹⁶ Ibid. s. 137

⁹⁷ Iversen: Obligationsret 2. del (2019b) s. 233

senere erhverver. Der er dermed givet et løfte fra P, som enhver senere køber af vindmøllen kan støtte ret på.⁹⁸

Højesteret har derfor i overensstemmelse med U 1983.139 H (»håndværksmæssige fejl«) fastslået, at *simpel uagtsomhed* (»professionelle fejl«) var tilstrækkeligt til at indrømme et direkte krav. Om det retlige grundlag skal findes i adækvansbetragtningerne, i rådgivningstankegangen eller i et stiltiende tredjemandsløfte er derimod uklart. Det vil dog være mest sandsynligt, at det retlige grundlag ikke findes i det almindelige retsbrudssynspunkt, idet simpel uagtsomhed næppe kan anses for at være en særlig begrundelse for at fravige relativitetsprincippet. Dommen kan derfor *næppe* anses for at være et stærkt præjudikat for, at simpel uagtsomhed *i sig selv* er tiltrækkeligt efter retsbrudssynspunktet.

4.3.2 T:BB:2014.531 VBA – Bobledæk-sagen

BH opførte et større og kompliceret etagebyggeri i perioden 2002-2007. I den forbindelse antog BH arkitektfirmaet TR som totalrådgiver for projektet, og TR antog UR som underrådgiver vedr. ingeniørdelen. BH antog endvidere PR (et mindre ApS) som projekterende rådgiver i forbindelse med opførelsen af 16.500 m² bobledæk.

I rådgivningsaftalen mellem BH og PR var det aftalt, at PR's ansvar var begrænset til 1 mio. kr. pr. skade/erstatningskrav, og aftalen indebar bl.a., at PR skulle

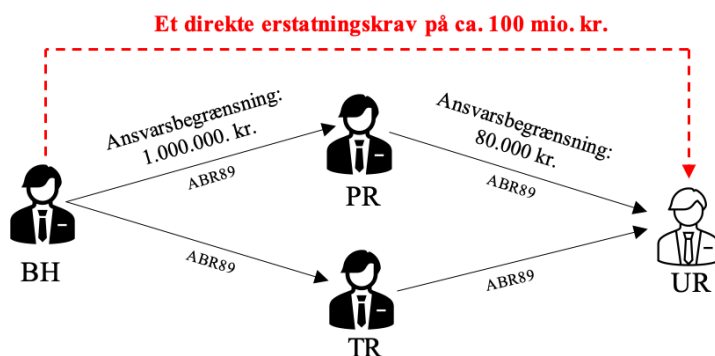
- »Udarbejde statiske beregninger for bobledæk samt de samlingsdetaljer, som ikke beregnes af klientens [BH] rådgiver UR.«⁹⁹
- »Have tilknyttet en anerkendt statiker som kontrollerer og godkender projektet i sin helhed.«¹⁰⁰

⁹⁸ Bryde Andersen: *op.cit.* (2020) s. 498. Se endvidere Iversen i Tredjemandsaftaler (1994) ¶ E. Tredjemandsløfter og springende regres, hvor Iversen anfører, at det tilfælde, hvor tredjemand [K3] ønsker at gøre en garanti – som løfteyderen [P] har afgivet over for tredjemands medkontrahent [BH] – gældende over for løfteyderen [P] kan anskues ud fra synspunktet om en *tredjemandsaftale*, især når garantien ikke kan anses for at være personlig. *Shm.* Iversen: *op.cit.* (2019a) s. 332, hvor Iversen anfører, at meget konkrete oplysninger om salgsgenstande, der medfølger ved videre salg, kan begrunde et direkte krav på samme måde som en garanti, jf. U 2012.2255 H.

⁹⁹ T:BB 2014.532 s. 8

¹⁰⁰ Ibid.

PR antog derfor UR til at udføre kontrol af de statiske beregninger, herunder en stikprøvekontrol af udvalgte kritiske dele. Mellem PR og UR var det aftalt, at UR's ansvar var begrænset til 80.000 kr., hvilket svarede til honorarets størrelse. (Se figur 3)

Figur 3 – Egen illustration af persongalleriet, ansvarsbegrænsninger og aftalegrundlaget

I 2004 blev der konstateret store nedbøjninger og revnedannelser ved de nystøbte bobledæk, hvorfor produktionen blev standset. Det blev i den forbindelse konstateret, at de statiske beregninger havde været særdeles mangelfulde, hvorfor det medførte betydelige meromkostninger.

BH anlagde på denne baggrund sag ved voldgiftsretten mod TR, PR, UR og mod BH's forsikringsselskab FS1. Mod UR nedlagde BH påstand om betaling af i alt 101.404.022 kr. svarende til opgørelsen af tabet. Da der er tale om en særdeles omfattende voldgiftsafgørelse, vil nedenstående omhandle spørgsmålet, om hvorvidt:

»(...) UR over for BH har pådraget sig et direkte erstatningsansvar over for BH som følge af fejl ved udførelsen af anerkendt statikerkontrol på PR's projekt, idet PR ifølge det oplyste [var] uden aktiviteter og aktiver.«¹⁰¹

BH havde til støtte for sin påstand over for UR gjort gældende, at UR's fejl »må anses for klare professionelle fejl og derfor i henhold til dansk rets almindelige regler om erstatning uden for kontrakt påfører UR erstatningsvar direkte over for

¹⁰¹ T:BB 2014.531 s. 33. Det bemærkes, at det er uden betydning, at PR var uden aktiver og aktiviteter, da kravet støttes på retsbrudssynspunktet, og det fremgår heller ikke, hvilken vægt voldgiftsretten tillagde dette.

BH.«¹⁰² BH gjorde på den baggrund ligeledes gældende, at den aftalte ansvarsbe- grænsning på 80.000 kr. mellem UR og PR ikke skulle respekteres.

Voldgiftsretten fremhævede, at UR burde have været særligt agtpågivende ved til- rettelæggelsen og udførelsen af den anerkendte statikerkontrol, idet projektet *hver- ken* (1) havde en klar og gennemskuelig opstilling, (2) var i overensstemmelse med god projekteringskik eller (3) var iført en påtegning om, at projektet var kontrolle- ret af en anden end den projekterede, da UR byggede på en forudsætning herom. Herudover blev det bl.a. fremhævet, at bobledækket udgjorde en vigtig del af hele bygningens statik, at der i Danmark var tale om en relativt uprøvet og usædvanlig konstruktion, og at den anerkendte statikerkontrol var udført i strid med kravene om god rådgiverskik.

Voldgiftsretten fandt på baggrund heraf:

»(...) at UR's udførelse af anerkendt statikerkontrol af PR's projekt indebar professionelle fejl af en sådan karakter, at de er erstat- ningspådragende efter almindelige regler om erstatning uden for kontrakt på grundlag af culpa, og at UR derved har pådraget sig direkte erstatningsansvar over for BH.«¹⁰³

BH kunne derfor rette et direkte krav mod UR efter retsbrudssynspunktet med vægt på den udviste adfærd, jf. ordlyden »på *grundlag af culpa*«. En professionel fejl udgør i sig selv simpel uagtsomhed, hvorfor det er afgørende, at voldgiftsretten til- føjer ordene »*af en sådan karakter*«, idet dette indikerer, at der er tale om en grovere grad end simpel uagtsomhed i tråd med Vestre Landsret i T:BB 2005.224 V. Vold- giftsretten tilføjer selv, at UR ikke har udvist grov uagtsomhed,¹⁰⁴ hvorfor en »*pro- fessionel fejl af en sådan karakter*« må befinde sig et sted mellem simpel og grov uagtsomhed.

¹⁰² Ibid. s. 31

¹⁰³ Ibid. s. 33

¹⁰⁴ Se Berg: ABR med kommentarer (2021) s.158, der fremhæver, at voldgiftsrettens stillingtagen til spørgsmålet om UE's evt. grove uagtsomhed alene skyldtes, at forsikringsselskabet FS1 var inddraget i sagen og påberåbte sig den almindelige undtagelsesbestemmelse i forsikringsvilkårene om grov uagtsomhed.

Hvad angår ansvarsbegrænsningerne udtalte voldgiftsretten, at

»Et sådant direkte erstatningsansvar over for tredjemand er ifølge retspraksis ikke begrænset af ansvarsbegrænsninger i den aftale, der er grundlag for den erstatningsansvarliges udførelse af opgaven.«¹⁰⁵

Selvom der udtrykkeligt var aftalt en ansvarsbegrænsning mellem BH og PR på 1 mio. kr. samt en ansvarsbegrænsning på 80.000 kr. mellem PR og UR, kunne BH altså bryde igennem disse to ansvarsbegrænsninger og rette et direkte krav mod UR på 65,8 mio. kr.¹⁰⁶

Der kan derfor anføres, at UR's ansvarsbegrænsning bliver *illusorisk*, idet selv en lavere grad af culpa ikke kan opretholde ansvarsbegrænsningen over for BH.¹⁰⁷ Ikke nok med, at dette kan fremstå som stødende¹⁰⁸ og en voldsom konsekvens,¹⁰⁹ så er det særdeles uhensigtsmæssigt, at UR som udfører en rådgivningsopgave med et honorar på 80.000 kr. i en storentreprise, ikke har mulighed for at opnå en effektiv ansvarsbegrænsning.¹¹⁰ Som det fremgår af afsnit 3.3 afspejler en ansvarsbegrænsning sig i prisfastsættelsen og muliggør dermed en billigere pris, idet en kalkuleret risiko medvirker økonomisk forudsigelighed og øget økonomisk tryghed. Skulle UR – uden en ansvarsbegrænsning – have udført kontrol af de statiske beregninger på bobledæk, som både udgjorde en vigtig del af hele bygningens statik og var en relativt uprøvet og usædvanlig konstruktion i Danmark, ville et honorar på 80.000 kr. slet ikke afspejle den risiko UR påtog sig ved opgaven. Denne afgørelse afspejler herved den voldsomme konsekvens ved anerkendelse af et direkte krav efter

¹⁰⁵ T:BB 2014.531 s. 33

¹⁰⁶ Efter en skønmæssig vurdering af tabsposterne nedsatte voldgiftsretten UR's erstatningskrav fra mere end 100 mio. kr. til ca. 65,8 mio. kr.

¹⁰⁷ Jf. også Amiri et al. i U 2017B.105 s. 107

¹⁰⁸ Jf. Iversen: *op.cit.* (2016) s. 721, som fremfører, at det virker stødende, hvis BH kan omgå begrænsningen af en aftalt ansvarsbegrænsning i forholdet mellem BH og HE [PR] samt mellem HE [PR] og UE [UR] ved at rette et direkte krav mod UE [UR].

¹⁰⁹ Jf. Amiri et al. i U 2017B.105 s. 107, der fremhæver, at det synes at være en voldsom konsekvens, at et erstatningskrav kan overstige eventuelle maksima for erstatningsbeløb.

¹¹⁰ Shm. Amiri et al. i U 2017B.105 s. 107

retsbrudssynspunktet i de tilfælde, hvor der er gjort noget aktivt for at begrænse ansvaret.¹¹¹

4.3.3 *Begrænses kravet af en sammenfaldende ansvars klausul? En analyse af U 2014.2042 H's rækkevidde.*

Det kan diskuteres, om U 2014.2042 H danner præcedens for, at ansvarsbegrænsninger til et vist omfang skal accepteres efter retsbrudssynspunktet. Det skal for det første holdes for øje, at sagen ikke vedrørte ansvarsbegrænsninger, men derimod hvorvidt en bygherres ansvarsforsikringsselskab var bundet af *voldgiftsklausuler* mellem byggeriets parter.

I sagen havde BH i forbindelse med opførelse af et skolebyggeri antaget totalrådgiver TR. TR indgik herefter en aftale med underrådgiver UR om projekteringen. Mellem alle parter var ABR 89 aftalt og dermed en voldgiftsklausul. I forbindelse med nogle funderingsarbejder projekteret af UR blev der forvoldt skade på naboejendommen. BH's forsikringsselskab (F) betalte erstatningen til naboejendommen, hvorefter F rettede et direkte deliktskrav mod UR ved de almindelige domstole. UR påstod sagen afvist, idet der var indgået en voldgiftsklausul mellem BH-TR og TR-UR samt, at kravet var omfattet af voldgiftsbestemmelserne. Før det første fandt Højesteret, at F subrogerede i BH's retsstilling, idet F havde udbetalt erstatningen til skadelidte, hvorfor det var afgørende om BH var bundet af voldgiftsklausulerne. Højesteret fandt herefter, at BH var bundet af voldgiftsbestemmelsen, *idet* kravet var omfattet af voldgiftsbestemmelsen i begge aftaleled.

Højesterets afgørelse fastslår, at man ikke kan omgå voldgiftsklausuler ved at rette et direkte krav ved de almindelige domstole *i hvert fald*, når der er vedtaget en voldgiftsklausul i begge aftaleled.¹¹² *Aqbal Amiri og Theis Jacobsen* opstiller i U 2017B.105, s. 4 – på baggrund af afgørelsen – en tese om, at hvis der er vedtaget den *samme klausul* mellem BH-HE og HE-UE, vil det direkte deliktskravs samlede

¹¹¹ Melchior havde som kommentar til U 2004.114 H anført, at sagen efter hans opfattelse havde tegnet sig anderledes, hvis UE havde fraskrevet sig ansvaret over for HE for det pågældende arbejde, og udtalte, at »i sådan et tilfælde, hvor UE altså har gjort noget aktivt for at begrænse sit ansvar tvivler jeg kraftigt på, at Højesteret ville tillade BH at rette et direkte krav mod UE.« jf. Melchior i *op.cit.* (2009) s. 195nf. Dette viste sig derfor ikke at være tilfældet i T:BB 2014.531, som dog ikke var afsagt af Højesteret, men af en voldgiftsret.

¹¹² Jf. Amiri et al. i U 2017B.105 s. 108

tilknytning til de to kontrakter medføre, at kravet begrænses af den sammenfaldende klausul. Dette gælder uanset, om den sammenfaldende klausul ikke er en voldgiftsklausul. Der er derved tale om et »kontraktspræget direkte deliktskrav«.

Spørgsmålet er, hvor bogstaveligt *samme klausul* skal tages.¹¹³ I U 2014.2044 H havde begge aftaleled vedtaget ABR 89, hvorfor voldgiftklausulerne var identiske. I *Bobledæk-sagen* var der tale om samme klausul i den forstand, at begge klausuler var ansvarsbegrænsninger. Omvendt var der formelt ikke tale om den præcis samme ansvarsbegrænsning, idet ansvarsbegrænsningerne beløbsmæssigt adskilte sig. Selv hvis *Amiri og Jacobsens* tese skulle holde vand ved identiske klausuler, så må det anses for højst usandsynligt, at hovedentreprenøren og underentreprenøren har aftalt *beløbsmæssige identiske* ansvarsbegrænsninger, idet det ikke ville afspejle arbejdets omfang og risici. Forfatterne udvider endvidere tesens rækkevidde. De påstår, at hvor klausulerne kun er sammenfaldende i et *vist omfang* i og med klausulerne adskiller sig kvantitativt, f.eks. beløbsmæssigt, vil det direkte krav blive begrænset af den klausul, der er mest gunstig for skadelidte.¹¹⁴

Forfatterne åbner derfor op for en usikkerhed omkring, hvorvidt U 2014.2042 H ligeledes danner præcedens for, at ansvarsbegrænsninger kan begrænse et direkte deliktskrav.¹¹⁵ Det er relevant at påpege, at T:BB 2014.531 VBA blev afsagt i januar 2014, hvorimod U 2014.2042 H blev afsagt i april samme år. Det kunne derfor anføres, at U 2014.2042 H var Højesterets reaktion på den uhensigtsmæssige *Bobledæk-afgørelse*. Hvis Højesteret virkelig ville gøre op med retstilstanden efter *Bobledæk* er det bemærkelsesværdigt, at Højesteret ikke som *obiter dictum* tilføjer, at BH i øvrigt også havde været bundet af andre indsigelser herunder ansvarsbegrænsninger. Herudover må det tillægges vægt, at en indsigelse vedr. voldgift er en *processuel* indsigelse, hvorimod en indsigelse i form af en ansvarsbegrænsning er en

¹¹³ I Theilgaard et al: *op.cit.* (2017) s. 1004, hvor Amiri og Jacobsen er medforfattere, fremhæver de, at det skal være »samme type klausul.«

¹¹⁴ Jf. Amiri et al. i U 2017B.105 s. 114. Er der f.eks. aftalt en ansvarsbegrænsning på 50 mellem UE og HE og en ansvarsbegrænsning på 100 mellem HE og BH, bliver kravet begrænset af ansvarsklausulen på 100.

¹¹⁵ Se også Berg: *op.cit.* (2021) s. 160, der udtaler, at »U 2014.2042 HD og betragtningerne i præmisserne i denne afgørelse [synes] at være et stærkt præjudikat for, at sådanne *identiske klausuler om ansvarsbegrænsninger skal respekteres også af direkte krav baseret på delikts- eller retsbrudssynspunkter, så længe underrådgiveren ikke ligefrem har handlet i groft uagtsomt*«.

materiel indsigelse. Man kan derfor argumentere for, at de behandles forskelligt efter retsbrudssynspunktet. Desuden må en voldgiftsklausul i entreprisforhold – og qua voldgiftsrettens status som *processuel hybrid* – ikke anses for at have lige så vidtrækkende konsekvenser for et direkte krav som en ansvarsbegrænsning forhandlet ud fra pris og risikoallokering.

At U 2014.2042 H skulle danne præcedens for, at ansvarsbegrænsninger vedtaget i begge kontraktled skal accepteres efter retsbrudssynspunktet, må derfor anses at være en for vidtgående fortolkning af afgørelsen – *i hvert fald* når de ikke er beløbsmæssigt identiske. Det kan dog ikke entydigt afvises, at retsstillingen er blevet udfordret.¹¹⁶

4.4 Sammenfatning vedr. direkte krav i praksis før AB 18

Kun én enkelt afgørelse (T:BB 2003.302 V) af den gennemgæede praksis anerkendte skadelidte et direkte erstatningskrav efter subrogationssynspunktet, hvorfor sammenfatningen vil fokusere på ansvarsgrundlaget og ansvarsbegrænsningernes betydning efter retsbrudssynspunktet.

4.4.1 Ansvarsgrundlaget

Den analyserede rets- og voldgiftspraksis afspejler tydeligt en manglende stillingtagen til præcis, hvornår et direkte krav efter retsbrudssynspunktet kan indrømmes. Hverken de almindelige domstole eller voldgiftsretten har benyttet sig af de erstatningsretlige begreber som *simpel* og *grov uagtsomhed*, hvorfor en analyse af praksis kræver *visse skøn* for at klassificere de begåede fejl og deres betydning. Det må dog antages, at det ikke har haft betydning om kravet rettes af en bygherre eller en efterfølgende erhverver, ligesom det ikke er blevet tillagt vægt i domstolenes præmisser, om skadelidte var en professionel erhvervsdrivende eller blot en forbruger.¹¹⁷ Præmisserne i U 2014.114 H («sådanne håndværksmæssige fejl»), hvor skadelidte var forbruger, er blandt andet gentaget i U 2010.365 V, T:BB 2007.487 V, T:BB 2018. 525 VBA, hvor skadelidte var erhvervsdrivende.

¹¹⁶ Se omvendt Edlund: *op.cit.* (2018) s. 401, der fremfører, at dommen var et eksempel på subrogation og ikke et selvstændigt krav på erstatning uden for kontrakt.

¹¹⁷ En forbruger defineres som en person, der hovedsageligt handler uden for sit erhverv shm. betænkning nr. 1570 s. 62

Overordnet set er praksis ikke entydigt, hvilket indikerer, at der er indlagt en form for konkret rimelighedsbedømmelse.¹¹⁸ Se hertil U 2014.114 H, hvor en bygherre kunne rette et direkte krav, fordi en underentreprenør havde begået »sådanne håndværksmæssige fejl«.¹¹⁹

I én enkelt ældre afgørelse ansås *simpel uagtsomhed* i sig selv tilstrækkeligt for at indrømme et direkte krav efter retsbrudssynspunktet:

- U 1983.139 H, hvor entreprenøren havde begået »håndværksmæssige fejl«

Simpel uagtsomhed var ligeledes tilstrækkeligt i U 2012.2255 H (»*professionel fejl*«), men afgørelsen adskiller sig fra U 1983.139 H, idet resultatet formentlig kan forklares ud fra en rådgivertankegang eller et stiltiende tredjemandsløfte.

I modsætning til U 1983.139 H, hvor Højesteret ikke fandt, at skadernes »*beskedne omfang*« fik indflydelse på indrømmelsen af det direkte krav, har Vestre Landsret efterfølgende inddraget manglernes karakter/omfang som et *yderligere moment* i vurderingen.

- T:BB 2003.302 V, hvor bygherren ikke kunne rette et direkte krav mod underentreprenøren »*under hensyn til manglernes karakter*«.
- U 2010.365 V, hvor flertallet tillagde det vægt, at udbedringen udgjorde »*en mindre del*« af underentreprisen (5 %), samt at det ikke var godtgjort, at lunkerne havde »*vidtrækkende konsekvenser*.«
- U 2005.224 V, hvor landsretten fremhævede, at manglerne ville medføre »*en negativ indflydelse på handelsprisen*«, samt at manglerne befandt sig på »*væsentlige områder*.«
- T:BB 2013.343 V, hvor landsretten tillagde det vægt, at »*udbedring var nødvendig*«, da arbejdet til dels var »*i strid med gældende forskrifter*.«

¹¹⁸ Shm. Munk-Hansen: *op.cit.* (2015) s. 457. Konsekvensen af, at en konkret rimelighedsbedømmelse tillades, medfører en risiko for, at det formueretlige system bliver uforudsigeligt og usammenhængende, jf. Iversen: *op.cit.* (2019a) s. 313

¹¹⁹ Det skal fremhæves, at det er særdeles omdiskuteret i litteraturen, hvorvidt »sådanne håndværksmæssige fejl« er et udtryk for simpel uagtsomhed eller om ordet »sådanne« indikerer en grovere uagtsomhed eller blot er et udtryk for et nyt elastisk begreb. Se mere herom i afsnit 4.1.1.

Vestre Landsrets yderligere moment har en vis støtte i U 1995.484 H – som i øvrigt var første gang, hvor Højesteret tilføjede manglernes karakter/omfang som et moment i vurderingen efter retsbrudssynspunktet. Forskellen på Højesteretsafgørelsen og de ovenfor nævnte Vestre Landsretsafgørelser er, at Højesteret fandt, at rådgiveren havde begået en »klar, professionel fejl«, og kvalificerede derved *utvetydigt* den udviste adfærd et sted mellem simpel og grov uagtsomhed. Selvom afgørelserne U 2010.365 V (»sådanne håndværksmæssige fejl«) og U 2005.224 V (»håndværksmæssige fejl (...) af sådan en karakter«) ikke benyttede sig af samme ordlyd som Højesteretsafgørelsen, må afgørelserne stadig være et udtryk for en klassificering af culpagraden mellem simpel og grov uagtsomhed. Simpel uagtsomhed var derimod tilstrækkeligt i T:BB 2013.343 V (»ikke er udført håndværksmæssigt korrekt«).

I T:BB 2014.531 VBA tillagde voldgiftsretten derimod ikke manglernes karakter vægt, men kvalificerede ligeledes underrådgiverens udviste adfærd et sted mellem simpel og grov uagtsomhed, idet voldgiftsretten fandt, at underrådgiveren havde begået »professionel fejl af en sådan karakter«.

Det kan derfor konkluderes, at rets- og voldgiftspraksis ikke entydigt har taget stilling til, hvorvidt culpavurderingen står alene i indrømmelsen af et direkte krav efter retsbrudssynspunktet, eller om yderligere momenter som manglernes karakter og omfang skal inddrages i vurderingen. Udviklingen i retspraksis peger efter min mening i retning af, at *hvis* simpel uagtsomhed skal accepteres, kræves det i hvert fald, at manglernes karakter og omfang inddrages i vurderingen, således at manglerne ikke er ubetydelige. Men det vil højst sandsynligt stadig være nødvendigt med en culpagrad et sted mellem simpel og grov uagtsomhed. Det kan heller ikke afvises, at manglernes karakter og omfang udgør en del af selve uagtsomhedsbedømmelsen.¹²⁰ Det nyeste retspraksis på området understøtter, at manglernes karakter

¹²⁰ Smh. Eyben et al: *op.cit.* (2019) s.119, som vedrørende uagtsomhedsvurderingen fremhæver, at det afgørende ikke er »omfanget af den faktisk indtrådte skade og tabet derved, men netop handlingens skadeevne – men det er klart, at skadens faktiske omfang er et moment blandt flere i vurderingen af skadeevnen.«

fortsat har en central rolle i culpavurderingen.¹²¹ Hvis manglernes karakter derimod ikke inddrages, er min opfattelse derimod, at den udviste adfærd mindst skal befinde sig *et sted mellem simpel og grov uagtsomhed*.

4.4.2 Ansvarsbegrænsninger

En professionel erhvervsdrivende må have en forventning om, at den præsterede ydelse skal bedømmes efter den indgåede kontrakt, herunder de aftalte ansvarsbegrænsninger. Men en gennemgang af rets- og voldgiftspraksis viser, hvordan retsbrudssynspunktet har slået igennem i entrepriseretten, hvilket medfører, at kontraktuelle materielle indsigelser ikke anerkendes.

I U 2012.2255 H ("Vestas-sagen") kunne en efterfølgende erhverver rette et direkte krav mod producenten – som ligeledes ydet en accessorisk rådgivning – på trods af, at producenten havde *fraskrevet sig ansvaret for manglerne* over for sin kontraktpart, og at producenten kun havde handlet *simpelt uagtsomt*. Afgørelsen kan dog ikke anses for at danne præjudikat efter det almindelige retsbrudssynspunkt, idet det ville være et banebrydende skift efter den *nyere* retspraksis, og kan ikke anses at stå i harmoni med relativitetsprincippet. Uanset rækkevidden for præjudikatsværdien afspejler afgørelsen den risiko, som *i hvert fald* en rådgiver løber, når det er påregneligt, at ydelsen bliver anvendt af en senere erhverver.

I T:BB 2014.531 VBA (»Bobledæk-sagen«) blev en bygherre indrømmet et direkte krav på ca. 65 mio. kr. mod en underrådgiver, *selvom* underrådgiveren havde aftalt en ansvarsbegrænsning med sin kontraktpart på 80.000 kr. svarende til underrådgiverens honorar. Underrådgiverens adfærd skønnes klassificeret *et sted mellem simpel og grov uagtsomhed*, og er dermed – i modsætning til *Vestas-sagen* – i tråd med gældende retspraksis. Kendelsen afspejler herved den ultimative konsekvens af, at et direkte krav anerkendes efter retsbrudssynspunktet, idet ansvarsbegrænsningen herved bliver gjort illusorisk. Det er derfor ikke overraskende, at *Bobledæk-sagen* er blevet anset som den mest omdiskuterede sag inden for entrepriseretten. Det kan i den forbindelse fremhæves, at afgørelsen ligefrem kan *»have en hæmmende effekt*

¹²¹ Se T:BB 2020.125 V, hvor en efterfølgende erhverver ikke kunne rette et direkte krav mod HE, da det *»ikke [var] godtgjort, at [HE] efter manglernes karakter har udvist forhold, der giver grundlag for at rette et direkte krav mod [HE] efter principperne om springende regres.«*

*på villigheden blandt branchens professionsgrupper til fremover at indlade sig på risikable opgaver».*¹²² U 2014.2042 H kan ikke anses for at have ændret denne retsstilling.

Hvis en bygherre derimod retter sit krav mod sin medkontrahent (hovedentreprenøren), vil en tilsidesættelse af en ansvarsbegrænsning kræve, at hovedentreprenøren som minimum har handlet *groft uagtsomt*.¹²³ Bygherren opnår derved *en bedre ret* ved at rette sit krav mod sin medkontrahents kontraktpart. En anerkendelse af retsbrudssynspunktet i entrepriseretten bevirker derfor, at det bliver en *fordel* for bygherren, hvis hovedentreprenøren har antaget en underentreprenør til at udføre en del af arbejdet end, hvis hovedentreprenøren selv havde udført arbejdet. Der er intet retsbeskyttelsesmæssigt behov for, at bygherren i dette tilfælde skal opnå en bedre retsstilling.¹²⁴

Det bliver derved en tilfældighed, hvorvidt en bygherre kan bryde igennem ansvarsbegrænsningerne, når den skadevoldende entreprenør ikke har handlet groft uagtsomt. En sådan retsstilling harmonerer ikke med relativitetsprincippet.

5 AB 18 – DET AFTALEBASEREDE DIREKTE KRAV

5.1 Baggrunden for ændringen

Der er ikke enighed i den juridiske teori om, hvornår et direkte krav kan rettes efter retsbrudssynspunktet. Som det fremgår af afsnit 4.4.1 har rets- og voldgifts praksis heller ikke én gang for alle fastslået, hvilken grad af uagtsomhed et direkte krav efter retsbrudssynspunktet kræver. Herudover har der været flere sager, hvor ansvarsbegrænsninger/-fraskrivelse er blevet tilsidesat som konsekvens af, at det direkte krav kunne rettes efter retsbrudssynspunktet, herunder *Bobledæk-sagen*. Derfor har revisionsudvalget til AB 18 fundet det nødvendigt at tage stilling til i hvilket omfang en underentreprenør over for en bygherre kan påberåbe sig ansvarsbegrænsninger (og andre indsigelser) vedtaget mellem underentreprenøren og

¹²² Amiri et al. i U 2017B.105 s. 107

¹²³ Adamsen i U 1996B.124 s. 127

¹²⁴ Smh. Kvist-Kristensen et al. i U 2013B.129 s. 136

hovedentreprenøren, og dermed skabe en »klarhed over parternes retsstilling.«¹²⁵ AB 18-betænkningen fremhæver eksplicit T:BB 2014.531 VBA (»Bobledæk-sagen«) og U 2014.114 H (»sådanne håndværksmæssige fejl«) som eksempler på, hvorfor en stillingtagen til det direkte ansvar og aftalte ansvarsbegrænsninger er påkrævet.

Det er derfor oplagt, at dette speciale skal vurdere, hvorvidt de nye AB-vilkår – efter hensigten – begrænser adgangen til at rette et direkte krav.

5.2 Direkte krav i AB 18

5.2.1 AB 92 § 5 stk. 5 videreført i AB § 18 § 8, stk. 4

Uklarheden i teori og praksis om muligheden for at rette et direkte krav blev for første gang forsøgt afhjulpet gennem AB 92 § 5, stk. 5, hvoraf det fremgår:

»Hvis det må anses for godtgjort, at et krav vedrørende mangler ikke eller kun med stor vanskelighed kan gennemføres mod entreprenøren, er bygherren berettiget til at gøre kravet gældende direkte mod entreprenørens underentreprenører og leverandører, jf. § 10, stk. 4.«

Bestemmelsen giver adgang til at rette et direkte krav i samme omfang som efter byggeleveranceklausulen i ansvarscirkulæret,¹²⁶ der fungerede som et supplement til reglerne i AB 72. Det primære formål ved ansvarscirkulæret var at opnå en koordinering af forældelsesfrister mellem entreprenører og leverandører, idet entreprenøren kunne risikere at blive mødt med et krav fra bygherren uden mulighed for at rette et regreskrav mod leverandøren.¹²⁷

For det første er det en betingelse, at kravet ikke eller kun med stor vanskelighed kan gennemføres mod hovedentreprenøren, hvilket f.eks. vil være tilfældet, hvis hovedentreprenøren er gået konkurs. *For det andet* fremgår det af AB 92-betænkningen, at kravet mod underentreprenører og leverandører kun kan gøres gældende i det omfang deres egen ydelse er mangelfuld i kontraktforholdet med

¹²⁵ Betænkning nr. 1570 s. 21 og 81

¹²⁶ Byggestyrelsens cirkulære af 25. juni 1986

¹²⁷ Ulfbeck: *op.cit.* (2000) s. 309f

(hoved)entreprenøren.¹²⁸ Underentreprenøren er derfor kun ansvarlig i det omfang, det følger af aftalen med hovedentreprenøren. AB 92 § 5, stk. 5 er derved et udtryk for *subrogation*, idet bygherren indtræder i hovedentreprenørens krav mod underentreprenøren.

T:BB 2008.322 VBA er et eksempel på anvendelsen af AB 92 § 5, stk. 5. Sagen vedrørte en mangelfuld omlægning af taget på en boligforening. Arbejdet var udført af UE, som var antaget af HE. Byggeskadefonden anlagde derfor sag mod både HE og UE. Voldgiftsretten fastslog, at HE som hovedentreprenør var ansvarlig for udførelsen af det pågældende arbejde. Men da UE havde begået håndværksmæssige fejl, og der derved forelå en mangelfuld ydelse i kontraktforholdet med HE, og da HE var under konkurs, kunne BH derfor rette et direkte krav mod UE efter AB 92 § 5, stk. 5.

Det er endvidere interessant at kaste endnu et blik på U 2010.365 V (gennemgået i afsnit 4.1.2). Her fandt flertallet, at BH ikke kunne gøre et direkte krav gældende mod UE efter retsbrudssynspunktet, da der ikke var begået »sådanne håndværksmæssige fejl«. Flertallet lagde vægt på, at det skulle afgøres efter reglerne om erstatning uden for kontrakt, idet BH ikke havde gjort gældende, at kravet kunne rejses som følge af vedtagelsen af AB 92 mellem HE og UE.¹²⁹ Det er derfor interessant, om afgørelsen havde fået et andet udfald, hvis blot BH havde anført, at det direkte krav kan støttes på AB 92 § 5, stk. 5, idet HE var gået konkurs og UE havde begået håndværksmæssige fejl. Dette ville formentligt være tilfældet shm. T:BB 2008.322.¹³⁰ Mindretallet fremhævede desuden følgende:

»Det bemærkes, at det herefter [retsbrudssynspunktet] ikke er afgørende for en bygherres ret til springende regres, om en underentreprenør har tiltrådt AB 92 § 5, stk. 5.«¹³¹

¹²⁸ Betænkning nr. 1246 s. 68

¹²⁹ Afgørelsen er derfor et eksempel på konsekvensen af det civilretlige forhandlingsprincip.

¹³⁰ UE havde dog et ukonkret modkrav på 395.000 kr. mod HE, som UE muligvis kunne benytte til modregning ved et *afledet krav* (subrogation) shm. mindretallets præmisser s. 368 shm. Betænkning nr. 1246 s. 68n.

¹³¹ U 2010.365 V (368)

Som mindretallet fremhævede, indskrænker AB 92 § 5, stk. 5 ikke bygherrens adgang til at rejse et direkte krav efter de almindelige regler. Bestemmelsen udgør ikke en transport til bygherren af entreprenørens krav imod underentreprenøren, men der er derimod tale om en *egentlig tredjemandsaftale* mellem underentreprenøren og hovedentreprenøren, som får retsvirkninger over for bygherren.¹³² En tredjemandsaftale anerkendes i dag alene i det omfang, de er begunstigende, dvs., at tredjemandsaftalen ikke må indskrænke tredjemands rettigheder.¹³³ Bygherren mister derfor ikke retten til at rejse et direkte krav mod underentreprenøren efter de almindelige regler om direkte krav, herunder retsbrudssynspunktet, hvis dette er mere fordelagtigt for bygherren.¹³⁴

Det skal i denne forbindelse holdes for øje, at AB 92 ikke er en lov, men derimod et aftaledokument. Det er derfor en forudsætning for bygherrens adgang til at rejse et direkte krav mod en underentreprenør efter AB 92 § 5, stk. 5, at underentreprenøren har givet bygherren lov til at benytte sig af bestemmelsen. Dette kan opfyldes ved, at AB 92 vedtages i underentreprisen.¹³⁵

Bestemmelsen er videreført i AB 18 § 8, stk. 4, som har følgende ordlyd:

»Hvis det må anses for godtgjort, at bygherren ikke eller kun med stor vanskelighed kan gennemføre et krav vedrørende mangler mod entreprenøren, er bygherren berettiget til at gøre kravet gældende direkte mod entreprenørens underentreprenører og leverandører, hvis deres ydelse har samme mangel.«

Det fremgår af AB 18-betænkningen, at bestemmelsen svarer til AB 92 § 5, stk. 5, og det blot i AB 18 § 8, stk. 4 er blevet præciseret, at det skal være *samme mangel* ved underentreprenørens ydelse som ved entreprenørens ydelse. Der skal derfor foreligge en *ansvarspådragende mangel* i forholdet mellem UE-HE samt forholdet

¹³² Betænkning nr. 1246 s. 68 *shm*. Iversen i Tredjemandsaftaler (1994) ¶ 10. Entreprisen.

¹³³ Lyng Andersen et al: Aftaler og mellemænd (2017) s. 346f.

¹³⁴ *Vagner* anfører desuden, at bestemmelsen skulle sikre, at BH fik mulighed for at rejse et direkte krav, og derimod ikke at begrænse BH's muligheder for at rejse et direkte krav, jf. Hans Vagner: *op.cit.* (2005) s. 222.

¹³⁵ Ulfbeck: *op.cit.* (2000) s. 311 *shm*. Betænkning nr. 1246 s. 69. Leverandørerne forpligtes hertil efter § 10, stk. 4.

mellem HE-BH.¹³⁶ Tilføjesen »*hvis deres ydelse har samme mangel*« kan derfor ikke anses at få en selvstændig betydning, da det som nævnt allerede fremgik af AB 92-betænkningen som betingelse efter AB 92 § 5, stk. 5. Det kan dog hævdes, at tilføjesen af kriteriet i AB 18 § 8, stk. 4 tydeliggør retsstillingen for byggeriets parter, idet det nu fremgår direkte af ordlyden. Herudover, kan AB 18 § 8, stk. 4 ikke i sig selv anses for at have tilføjet noget nyt shm., at retspraksis vedr. AB 92 § 5, stk. 5 er særdeles spinkel.¹³⁷

5.2.2 AB § 18 § 8, stk. 5 – ny bestemmelse

AB 18 § 8, stk. 5 er ny bestemmelse, som ligeledes har baggrund i AB 92 § 5, stk. 5, men bestemmelsen er udbygget og dermed væsentligt ændret. Dette indebærer, at *hvis* et direkte krav kan rettes efter AB 18 § 8 stk. 4, er kravet underlagt de begrænsninger, der følger af stk. 5.¹³⁸

Ordlyden lyder som følger:

»Et direkte mangelkrav er undergivet de begrænsninger, der følger af kontraktforholdene både mellem bygherren og entreprenøren og mellem entreprenøren og underentreprenøren og leverandøren, herunder ansvarsfraskrivelser og - begrænsninger i begge kontraktforhold. Det er endvidere undergivet bestemmelserne i kapitel J om tvisteløsning. Bygherren giver afkald på krav mod underentreprenører og leverandører på erstatning uden for kontrakt i anledning af forhold, der er omfattet af et direkte mangelkrav. Hvis det direkte mangelkrav skyldes et forsætligt eller groft uagtsomt forhold hos underentreprenøren eller leverandøren, finder 1. og 3. pkt. ikke anvendelse.«

¹³⁶ Betænkning nr. 1570 s. 82

¹³⁷ T:BB 2008.322 VBA er den eneste trykte voldgiftskendelse, som hjemler det direkte krav i AB 92 § 5, stk. 5. Der foreligger ingen trykt domspraksis, der ligeledes hjemler det direkte krav efter AB 92 § 5, stk. 5. Se dog U 2010.365 V, hvor mindretallet nævner bestemmelsen.

¹³⁸ Buch et al: AB 18 med kommentarer (2020) s. 127

Bestemmelsen er et udtryk for subrogation, idet bygherre ikke får en bedre retsstilling ved at rette et direkte krav mod underentreprenøren¹³⁹ end bygherre havde over for hovedentreprenøren. Bygherren er derfor potentielt underlagt to ansvarsbegrænsninger, henholdsvis en ansvarsbegrænsning aftalt mellem BH-HE og HE-UE, hvorfor en underentreprenør kan påberåbe sig sin aftalte ansvarsbegrænsning med hovedentreprenøren over for bygherren.¹⁴⁰ Det skal bemærkes, at bygherren generelt er underlagt de begrænsninger, der følger af kontraktforholdene. Det må derfor antages, at en underentreprenør ligeledes kan påberåbe sig andre indsigelser og ligeledes har mulighed for at modregne sit eventuelle krav mod hovedentreprenøren over for bygherrens krav.¹⁴¹ Bestemmelsen sikrer dermed, at underentreprenører ikke kan blive mødt med et krav, der går udover deres forpligtelser over for hovedentreprenøren.¹⁴² Bestemmelsen finder anvendelse i alle led i entreprenørkæden, dvs. ligeledes ved under-underentreprenører, jf. stk. 6.

Det er ikke en gyldighedsbetingelse, at bygherren skal være bekendt med omfanget af ansvarsbegrænsningerne. Det vil derfor være relevant for bygherren *enten* at få oplyst kontraktvilkårene mellem hovedentreprenøren og underentreprenøren *eller* at fastsætte specifikke krav eller begrænsninger til de mulige ansvarsbegrænsninger.¹⁴³

Bygherren giver samtidigt efter 3. pkt. afkald på at rejse et direkte krav efter reglerne om erstatning uden for kontrakt i de tilfælde, hvor forholdet er omfattet af det direkte mangelskrav. Bygherren kan som undtagelse rette et direkte krav efter retsbrudssynspunktet, hvis underentreprenøren har handlet *forsætligt* eller *groft*

¹³⁹ Af fremstillingstekniske grunde benyttes begrebet *underentreprenør* i det følgende, men som det fremgår af bestemmelsens ordlyd finder den også anvendelse ved leverandører. Det skal desuden bemærkes, at begrebet underentreprenør efter AB 18 § 2, stk. 3 ligeledes omfatter tekniske rådgivere, hvorfor et direkte krav mod entreprenørens rådgivere er omfattet af bestemmelsen, jf. Bryde Andersen: *op.cit.* (2020) s. 505

¹⁴⁰ Betænkning nr. 1570 s. 81

¹⁴¹ Gjedde-Nielsen et al: ABR 18 (2021) s. 48

¹⁴² Buch et al: *op.cit.* (2020) s. 129

¹⁴³ Shm. betæknings nr. 1570 s. 81

uagtsomt, hvilket medfører, at bygherren ikke er underlagt ansvarsbegrænsningerne efter 1. pkt.¹⁴⁴

Mens AB 18 § 8, stk. 4 regulerer, *hvornår* en bygherre kan gøre et direkte krav gældende, så regulerer stk. 5 derimod, *hvilke begrænsninger* det direkte krav er underlagt.¹⁴⁵ Bygherrens afkald efter AB 18 § 8, *stk. 5, 3. pkt.* vedrører alle direkte mangelskrav.¹⁴⁶ Dvs., at bygherren ligeledes giver afkald på at rette et direkte krav efter reglerne om erstatning uden for kontrakt, når det *ikke* er godtgjort, at bygherren ikke eller kun med stor vanskelighed kan gennemføre et mangelskrav mod entreprenøren.¹⁴⁷ Bygherren vil i dette tilfælde derfor slet ikke kunne rette et direkte krav, hverken efter retsbrudssynspunktet eller det aftalebaserede direkte krav i AB 18, men må holde sig til sin kontraktpart.¹⁴⁸

5.2.3 Strider det aftalebaserede direkte krav imod relativitetsprincippet?

Det er herefter relevant at stille spørgsmålstegn ved, om det ovenstående aftalebaserede direkte krav kan aftales og anerkendes i dansk ret. Som nævnt i afsnit 2 har en kontrakt som udgangspunkt kun retsvirkninger over for dets parter, jf. relativitetsprincippet. Det er derfor som *udgangspunkt* ikke muligt at regulere tredjemands

¹⁴⁴ Med indførelsen af AB 18 § 8, stk. 4 og 5 kan det derfor konkluderes, at de danske standardvilkår læner sig op ad de **norske standardvilkår NS 8405 pkt. 37**. Her fremgår det bl.a., at »bygherren har rett til å benytte sine mangelskrav, jf. pkt. 36, direkte mot entreprenørens kontraktmedhjelpere i samme grad som mangelen kunne vært gjort gjeldene av entreprenøren. Bygherren har bare rett til å gjøre slikt krav gjeldende så fremt det må anses for godtgjort at kravet ikke gjennomføres mot entreprenøren, eller det i høy grad er blitt vanskeliggjort på grunn av konkurs eller annen klar insolvens (...).« Der foreligger herved et krav om, at manglen eksisterer i begge aftaleled, at kontraktmedhjælperen kan fremsætte sine og entreprenørens indsigelser mod det direkte krav herunder ansvarsbegrænsninger, og at bygherren skal godtgøre, at kravet ikke kan eller kun med stor vanskelighed kan gennemføre kravet mod entreprenøren, jf. Marthinussen et al: NS 8405 med kommentarer (2016) s. 627ff. De danske AB 18 adskiller sig dog fra de norske NS 8405 ved, at de danske standardvilkår ikke indeholder lige så strenge krav til reklamation.

¹⁴⁵ Jf. også Hørlyck: *op.cit.* (2019) s. 144 *shm*. Buch et al: *op.cit.* (2020) s. 127

¹⁴⁶ Det aftalebaserede direkte krav efter AB 18 § 8, stk. 4 og 5 vedrører kun mangler, dvs. at den nævnte regulering ikke finder sted ved *forsinkelse*, hvorfor et sådan direkte krav kan rettes efter de almindelige regler herom, jf. Gjedde-Nielsen et al: *op.cit.* (2021) s. 47

¹⁴⁷ Jf. betænkning nr. 1570 s. 80n

¹⁴⁸ AB-udkastet var oprindeligt ikke opdelt i stk. 4 og 5. Det blev derfor i et høringssvar af Wengler-Jørgensen et al i T:BB 2018.380 påpeget, at det »kan skabe en unødvendig uklarhed, idet det ikke kan udledes, om bygherrens direkte krav *alene* skal respektere begrænsninger i de underliggende aftaler (...), *såfremt* betingelsen i første led af bestemmelsen er opfyldt [nuværende stk. 4].« Forfatterne opfordrede derfor udvalget til at adskille bestemmelserne, så retsstillingen blev klar.

retsstilling, idet det strider imod aftalefriheden og individets ret til selvbestemmelse.

Tredjemandsaftale mellem underentreprenøren og hovedentreprenøren

Ser man isoleret på AB 18 § 8, stk. 4 er der ligesom i AB 92 § 5, stk. 5 tale om en *egentlig tredjemandsaftale* mellem underentreprenøren og hovedentreprenøren, som får retsvirkninger over for bygherren. Betæneligheden ved at regulere tredjemands retsstilling anses for at forsvinde i takt med, at aftalen indeholder gunstige retsvirkninger for tredjemand, hvorfor tredjemandsaftaler alene anerkendes i det omfang, at de er begunstigende.¹⁴⁹ En tredjemandsaftale må derfor hverken forpligte eller indskrænke tredjemands rettigheder. Bestemmelsen i stk. 4 vil derfor isoleret set betyde, at bygherren ville kunne rette et krav mod underentreprenøren efter deliktsreglerne (retsbrudssynspunktet), hvis disse er mere fordelagtige for bygherren, *medmindre* bygherren *udtrykkeligt* har fraskrevet sig retten hertil.¹⁵⁰

I AB 18 § 8 stk. 5, 3. pkt. giver bygherren netop et *udtrykkeligt afkald* på at rette et krav efter reglerne om erstatning uden for kontrakt (retsbrudssynspunktet). Der foreligger ingen argumenter for, at en professionel bygherre ikke på forhånd skulle kunne give afkald på at rette et direkte krav efter retsbrudssynspunktet, idet der er tale om *professionelle parter*, hvorfor der ikke foreligger særlige hensyn.¹⁵¹ Det udtrykkelige afkald er naturligvis betinget af, at AB 18 er vedtaget mellem bygherren og hovedentreprenøren.

Tredjemandsaftale mellem hovedentreprenøren og bygherren

En vedtagelse af AB 18 § 8, stk. 5 mellem hovedentreprenøren og bygherren udgør ligeledes en tredjemandsaftale. Bygherren afgiver et løfte til hovedentreprenøren om ikke at rejse et direkte krav efter reglerne om erstatning uden for kontrakt. Bygherrens løfte berettiger *i sig selv* underentreprenøren til at støtte ret på løftet, hvorfor bestemmelsen er et udtryk for et *egentligt tredjemandsløfte*.¹⁵²

¹⁴⁹ Lyng Andersen et al: *op.cit.* (2017) s. 346f og Bryde Andersen: Grundlæggende aftaleret (2013) s. 125f

¹⁵⁰ Ulfbeck: *op.cit.* (2000) s. 310

¹⁵¹ Derimod kan deklatoriske regler herunder retsbrudssynspunktet ikke på *forhånd* fraviges til ugunst for *forbrugeren* og slet ikke ved standardvilkår, jf. Iversen i T:BB 2018.398 s. 2

¹⁵² Lyng Andersen et al: *op.cit.* (2017) s. 349. *shm.* Buch et al: *op.cit.* (2020) s. 129

Endvidere kan det fremføres, at tredjemandsløftet er *begunstigende*, idet underentreprenøren – der har udvist en adfærd et sted mellem simpel og grov uagtsomhed – bliver stillet bedre efter det aftalebaserede direkte krav, hvor ansvarsbegrænsninger respekteres end efter retsbrudssynspunktet, hvor ansvarsbegrænsningerne er illusoriske.

Bestemmelsen giver samtidig bygherren en *ret* til at rette et direkte krav mod en underentreprenør i overensstemmelse med AB 18 § 8, stk. 4 og 5. Bygherrens ret udgør omvendt en *forpligtelse* for underentreprenøren. Tredjemandsaftalen indebærer derfor ligeledes, at underentreprenøren skal kunne stilles til ansvar over for en ikke-kontraktpart, så længe der foreligger en ansvarspådragende mangel. En forpligtende tredjemandsaftale er ikke accepteret i dansk ret, idet den strider imod relativitetsprincippet.¹⁵³

Tredjemands accept

Som følge af ovenstående er tredjemands accept nødvendig for at være i overensstemmelse med grundsætningen om aftalernes relativitet. Det fremgår af *AB 18-betænkningens s. 82*, at bestemmelsen forudsætter, at hovedentreprenøren og underentreprenøren eller -rådgiveren ligeledes har indgået en aftale på henholdsvis AB 18 og ABR 18-vilkår således, at de har accepteret, at bygherren kan gøre et krav gældende efter AB 18 § 8, stk. 4 og 5. En vedtagelse af AB 18 *i alle kontraktsled* løser derfor problemet, og entreprenøren skal på bygherres anmodning kunne dokumentere den vedtagne aftale med underentreprenøren, jf. AB 18 § 8, stk. 3.

Det er derimod mere tvivlsomt, om bygherrens løfte om at give afkald på et direkte krav efter retsbrudssynspunktet samt accepten af ansvarsbegrænsningerne ligeledes kræver en vedtagelse af AB 18 i alle led. Det kan ikke udelukkes, at bygherren kan påberåbe sig, at *afkaldet* på det direkte deliktskrav er betinget af underentreprenørens accept af § 8, stk. 5.¹⁵⁴ Betænkningen skelner ikke mellem tredjemandsaftalerne, hvorfor bygherren formentlig også først bliver forpligtet af sit løfte ved vedtagelsen af AB 18 i alle led.

¹⁵³ Lyng Andersen et al: *op.cit.* (2017) s. 346f

¹⁵⁴ Berg: *op.cit.* (2021) s.148 *shm*. Buch et al: *op.cit.* (2020) s. 129

5.3 Retsstillingen ved det aftalebaserede direkte krav i AB 18

5.3.1 Kravet fra en bygherre

5.3.1.1 AB 18 er vedtaget i alle led

Da revisionsudvalget har henvist til T:BB 2014.531 VBA (»Bobledæk«) som startskuddet til ændringen af det aftalebaserede direkte krav i AB 18, er det oplagt at vurdere, hvorvidt sagen ville have fået et andet udfald, hvis alle parter havde vedtaget AB 18 i sin helhed. Da sagen vedrørte rådgivningsopgaver er det relevante sæt standardvilkår ABR 18. Da PR var uden aktiver og aktiviteter, kan det anses for godt gjort, at kravet vedrørende manglerne ikke eller kun med stor vanskelighed kan gennemføres mod PR, jf. ABR 18 § 7, stk. 4 (svarende til AB 18 § 8, stk. 4). Voldgiftsretten kom frem til, at UR *ikke* havde udvist grov uagtsomhed, hvorfor BH derved har givet afkald på at rejse et retsbrudsbaseret direkte krav. Det direkte krav vil derfor være undergivet ansvarsbegrænsningerne i begge kontraktforhold, jf. ABR 18 § 7, stk. 5 (svarende til AB 18 § 8, stk. 5). Det kan derfor konkluderes, at den mest omdiskuterede sag inden for byggebranchen *højest sandsynligt* ville have fået et andet udfald, hvis alle parterne havde vedtaget ABR 18, således at BH's direkte krav var blevet begrænset af ansvarsbegrænsningen på 80.000 kr.

I U 2004.114 H samt U 2010.365 V var hovedentreprenøren ligeledes erklæret konkurs, men afgørelserne adskiller sig, idet bygherren i de nævnte sager var forbruger. Som nævnt på s. 49 i fodnote 151 kan deklatoriske regler som retsbrudssynspunktet ikke på *forhånd* fraviges til ugunst for *forbrugeren* og slet ikke ved standardvilkår.¹⁵⁵ Det er derfor vigtigt at understrege, at AB 18 ikke er udarbejdet med henblik på entrepriseaftaler, hvor bygherren er forbruger.¹⁵⁶

Overordnet set er AB 18 § 8, stk. 5 meget entreprenør venlig,¹⁵⁷ idet bestemmelsen stiller underentreprenøren betydeligt bedre end et direkte krav efter

¹⁵⁵ Det bemærkes, at almene boligorganisationer ikke anses for at være forbrugere, jf. betænkning nr. 1570 s. 63

¹⁵⁶ Jf. Betænkning nr. 1570 s. 62

¹⁵⁷ Hvilket bl.a. også afspejles i Aarhus Kommunes høringssvar til AB-udkastet, idet Aarhus Kommune (BH) finder »det beklageligt, at bestræbelserne på at begrænse bygherrens muligheder for at rette krav direkte imod underentreprenører i § 8, stk. 4 [nuværende stk. 4 og 5] er blevet så vidtgående.«, jf. Aarhus Kommune (2018) s. 3

retsbrudssynspunktet. Spørgsmålet er derfor, hvad der skulle være til hinder for, at bygherren retter et direkte krav efter retsbrudssynspunktet og ikke efter det aftalebaserede direkte krav, da der foreligger to konkurrerende regelsæt? Konkurrence- lærens løsning medfører, at bygherren kan påberåbe sig det mest fordelagtige regelsæt. Men der forekommer kun egentlige konkurrenceproblemer i de tilfælde, hvor der er et overlap mellem de deklaratoriske deliktsregler og det aftalebaserede krav.¹⁵⁸ I dette tilfælde forekommer der intet overlap mellem regelsættene, idet påberåbelsen af deliktsreglerne udtrykkeligt er gjort op med i kontrakten.¹⁵⁹ Ligeledes kan det anføres, at når kontrakten udtømmende regulerer et direkte krav, må aftalefriheden og dermed AB 18 og den aftalte risikoallokering få forrang frem for deliktsreglerne.¹⁶⁰

Det kan derfor konkluderes, at der ikke umiddelbart er nogle holdepunkter for, at det aftalebaserede direkte krav kan tilsidesættes mellem *professionelle parter*.¹⁶¹ Men der foreligger som nævnt ingen retspraksis herom. Ligeledes kan det konkluderes, at de kvalificerede betingelser i AB 18 § 8, stk. 4 og 5 – når de er vedtaget i alle aftaleled – *begrænser* bygherres adgang til at rette et direkte krav efter retsbrudssynspunktet, idet det i rets- og voldgiftspraksis ikke hidtil har været et krav, at underentreprenøren har handlet groft uagtsomt eller forsætligt. Det kan derfor anses for en væsentlig ændring af retstilstanden *shm.*, at der meget sjældent vil foreligge grov uagtsomhed.¹⁶²

5.3.1.2 AB 18 er ikke vedtaget i alle led

Da det aftalebaserede direkte krav er baseret på egentlige tredjemandsløfter, indebærer det, at AB 18 skal være *vedtaget i alle aftaleled* før, at bygherren kan gøre et

¹⁵⁸ Ulfbeck: *op.cit.* (2000) s. 107

¹⁵⁹ *Shm.* Ibid. s. 106

¹⁶⁰ *Smh.* Ibid. s. 100

¹⁶¹ *Shm.* Bryde Andersen: *op.cit.* (2020) s. 465, der anfører, at det må »anses for reelt udelukket, at dokumentet pga. sit indhold skulle anses som urimeligt mellem parter, der har tilhørsforhold til de medvirkende organisationer.«

¹⁶² Berg: *op.cit.* (2021) s. 145 *shm.* Bryde Andersen: *op.cit.* (2020) s. 505 *shm.* Hørlyck: *op.cit.* (2019) s. 144

aftalebaseret direkte krav gældende mod underentreprenøren shm. *AB 18- betænkningens s. 82*. Se mere ovenfor under afsnit 5.2.3.

5.3.2 *Kravet fra en efterfølgende erhverver*

Problemet opstår, hvis bygherren overdrager byggeriet til en efterfølgende erhverver. Bygherrens afkald på at rejse et direkte krav uden for kontrakt efter AB 18 § 8, stk. 5 binder alene bygherren. En efterfølgende erhverver vil derfor kunne gøre et direkte krav gældende efter retsbrudssynspunktet mod en hvilken som helst entreprenør i omsætningskæden,¹⁶³ forudsat at entreprenøren mindst har handlet et sted mellem simpelt og groft uagtsomt.

I afsnit 5.3.1.1 blev det konkluderet, at *Bobledæk-sagen* ville have fået et mere hensigtsmæssigt resultat ved vedtagelsen af AB(R) 18 i alle aftaleled, idet de aftalte ansvarsbegrænsninger ville blive respekteret. Hvis bygherren i *Bobledæk-sagen* havde videresolgt byggeriet til en efterfølgende erhverver, står underrådgiveren endnu engang i samme uhensigtsmæssige situation. Ansvarsbegrænsningerne bliver endnu engang illusoriske, selvom alle de oprindelige kontraktparter har vedtaget AB(R) 18.

AB 18 begrænser derfor ikke den efterfølgende erhververs adgang til at rette et direkte krav.

5.3.2.1 En mulig løsning?

Spørgsmålet er, hvordan ovenstående problem aftaleretligt kan løses således, at en entreprenør ikke ender med at stå med et erstatningskrav, som går udover de aftalte ansvarsbegrænsninger.

Først og fremmest skal det konstateres, at bygherren og entreprenøren ikke blot kan aftale, at AB 18 § 8, stk. 4 og 5 ligeledes skal finde anvendelse over for en efterfølgende erhverver. Dette skyldes, at det kun er begunstigende tredjemandsaftaler, der anerkendes i dansk ret, og en sådan tredjemandsaftale vil indskrænke den efterfølgende erhververs ret til at gøre et direkte krav gældende.

¹⁶³ Shm. Gjedde-Nielsen et al: *op.cit.* (2021) s. 49

Den første mulighed er, at entreprenøren i aftalen med bygherren forpligter bygherren til at pålægge den senere erhverver de samme begrænsninger i det direkte krav, som følger af AB 18 § 8, stk. 4 og 5.¹⁶⁴ Dette ville formentlig mindske prisen for byggeriet betydeligt, idet den senere erhverver påtager sig en økonomisk risiko ved at fraskrive sig retten til at gøre et direkte krav gældende efter de almindelige regler. Bygherrens incitament til at regulere dette er derfor stærkt begrænset. Herudover skal det understreges, at det endvidere ville være en betingelse, at den senere erhverver er en professionel part, idet et sådant forhåndsafkald ikke er gyldigt over for forbrugere.¹⁶⁵ Det er derfor næppe en farbar løsning.

Den anden mulighed er at lave en skadeløsholdelsesklausul mellem entreprenøren og dens kontraktpart. Hvis en hovedentreprenør bliver mødt af et krav fra skadelidte, men hovedentreprenøren har accepteret en ansvarsbegrænsning i sit kontraktforhold med den skadevoldende underentreprenør, så vil hovedentreprenøren være begrænset heraf i sit regressøgsmål mod underentreprenøren. En skadeløsholdelsesklausul aftalt mellem underentreprenøren og hovedentreprenøren vil medføre, at hvis underentreprenøren bliver mødt med et direkte krav fra skadelidte, så kan den allerede aftalte ansvarsbegrænsning bruges til at overvælte kravet på hovedentreprenøren for den del af kravet, der går ud over den beløbsmæssige ansvarsbegrænsning.¹⁶⁶ En sådan konstruktion bliver ofte kaldt for *omvendt regres*, hvilket efter teorien kun kan indrømmes, hvis det *udtrykkeligt* er aftalt mellem parterne.¹⁶⁷

En aftaleretlig regulering af omvendt regres udgør ikke en del af AB 18, men ses anvendt i en række øvrige *agreed documents*, f.eks. NL 17 pkt. 43, 2. pkt.¹⁶⁸ Der er intet, der taler imod, at en lignende skadeløsholdelsesklausul kan aftales inden for entrepriseretten mellem *professionelle parter*. Klausulen vil kunne indsættes i selve

¹⁶⁴ Shm. Berg: *op.cit.* (2021) s. 49

¹⁶⁵ Jf. Iversen i T:BB 2018.398 s. 2

¹⁶⁶ Ulfbeck: Erstatningsretlige grænseområder (2021) s. 277

¹⁶⁷ Ibid. s. 278 *shm.* Schönbeck i U 2014B.7 s. 12, der oplister hensyn, der taler imod omvendt regres, når det ikke er udtrykkeligt aftalt samt s.14n. og Gjedde-Nielsen et al: *op.cit.* (2013) s. 278

¹⁶⁸ Almindelige betingelser for leverancer af maskiner og andet mekanisk, elektrisk og elektronisk udstyr mellem Danmark, Finland, Norge og Sverige (NL 17 udgør en revision af NL 92).

kontrakten eller i de særlige betingelser til AB 18,¹⁶⁹ og kunne have følgende ordlyd:

[Entreprenørens kontraktpart] skal holde [entreprenøren] skadesløs i det omfang, at [entreprenøren] bliver mødt med et direkte mangelskrav fra tredjemand, som går udover de aftalte ansvarsbegrænsninger.

Det vil endvidere være relevant for parterne at tage stilling til, hvad den (omvendt)regressøgende entreprenør må foretage sig ift. tredjemands direkte krav, herunder om der må indgås forlig.¹⁷⁰

Skadeløsholdelsesklausulen sikrer, at entreprenørens ansvarsbegrænsning over for sin kontraktpart forbliver effektiv i de tilfælde, hvor entreprenøren bliver mødt med et krav direkte fra den efterfølgende erhverver.¹⁷¹ Denne løsning tilføjer ikke en særlig risiko for den senere erhverver, og får derfor næppe en effekt på videresalgsprisen. Entreprenørens kontraktpart har allerede ved vedtagelsen af AB 18 accepteret ansvarsbegrænsningen, hvorfor en skadeløsholdelsesklausul ikke ændrer på den aftalte risikoallokering.¹⁷²

Et omvendt regreskrav ville selvsagt kræve, at entreprenørens kontraktpart er solvent. Men skadeløsholdelsesklausulen kan endvidere have betydning for entreprenørens eventuelle modregningsadgang,¹⁷³ hvorfor klausulen overordnet sikrer entreprenøren en bedre retsstilling.

5.3.3 Sammenfatning vedr. retsstillingen ved AB 18

Det kan konkluderes, at når de kvalificerede betingelser i AB 18 § 8, stk. 4 og 5 er aftalt i *alle aftaleled*, begrænses bygherrens adgang til at rette et direkte krav efter

¹⁶⁹ De særlige betingelser udgør *fravigelser, tilføjelser* eller *præciseringer* til AB 18.

¹⁷⁰ Schönbeck: Internationale kontrakter (2020) s. 278

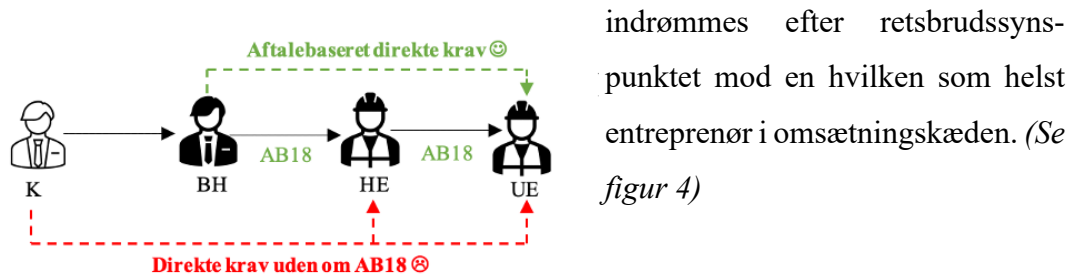
¹⁷¹ Shm. Ulfbeck: *op.cit.* (2021) s. 280

¹⁷² Se dog Kvist-Kristensen et al. i U 2013B.129 s. 137, der anfører, »at hvis producentens ansvar baseres på et *rådgivningsansvar*, så er producentens kontraktpart nok ikke villig til at acceptere omvendt regres herfor, da køber har vanskeligt ved at styre og prisfastsætte risikoen for, at det tidligere omsætningsled begår rådgivningsfejl«.

¹⁷³ Grundet specialets omfang vil der ikke blive redegjort for modregningsmulighederne.

retsbrudssynspunktet, når der ikke er handlet forsætligt eller groft uagtsomt. Ønsker bygherren at gøre kravet gældende efter retsbrudssynspunktet og dermed påberåbe sig grov uagtsomhed, kan det vise sig at være et tveægget sværd. Bagsiden af medaljen er, at grov uagtsomhed ofte er undtaget fra forsikringsdækning, hvorfor underentreprenørens egenkapital skal kunne dække hele erstatningskravet.¹⁷⁴

Rettes det direkte krav derimod fra en efterfølgende erhverver (K), vil det aftalebaserede direkte krav i AB 18 ikke finde anvendelse, hvorfor et direkte krav vil kunne

Figur 4 – Egen tilvirkning

Det fremgik, at revisionsudvalget til AB 18 ville gøre det overskueligt – selv for den lille underentreprenør – hvornår et direkte krav kunne rettes efter retsbrudssynspunktet. En (under)entreprenør antager derfor, at vedtagelsen af AB 18 sikrer ham mod u hensigtsmæssige store direkte erstatningskrav, men AB 18 lader (under)entreprenøren stå eksponeret over for u hensigtsmæssige store direkte krav fra en efterfølgende erhverver.

6 KONKLUSION

Direkte krav i entrepriseretten er ulovreguleret, og efter en analyse af udvalgt rets- og voldgiftspraksis, har et direkte krav efter *retsbrudssynspunktet* vist sig at være dominerende. I den juridiske teori er der uenighed om, hvornår et direkte krav kan indrømmes herunder den nødvendige grad af culpa. Praksis er ikke entydig i, hvorvidt culpavurderingen står alene i indrømmelsen af et direkte krav efter retsbrudssynspunktet, eller om yderligere momenter som manglernes karakter og omfang skal inddrages i vurderingen. Uanset om manglernes karakter og omfang inddrages i vurderingen, kan det konkluderes, at en bygherre og en senere erhverver kan

¹⁷⁴ Jf. Berg: *op.cit.* (2021) s. 149

indrømmes et direkte krav, når den som kravet rettes imod, har handlet et sted *mellem simpelt og groft uagtsomt*. Retsbrudssynspunktet er baseret på deliktsregler, hvorfor et direkte krav herefter ikke er underlagt kontraktuelle bestemmelser herunder ansvarsbegrænsninger. Kontraktuelle ansvarsbegrænsninger vil i almindelighed kunne tilsidesættes, hvis den skadevoldende part har handlet groft uagtsomt. At et direkte krav kan indrømmes mod en underentreprenør, selvom der ikke er handlet groft uagtsomt, gør derfor den aftalte ansvarsbegrænsning illusorisk, hvilket illustreres af T:BB 2014.531 VBA (»Bobledæk-sagen«).

Bobledæk-sagen blev springbrættet til revisionen af AB-vilkårene. AB 18 § 8, stk. 4 og 5 udgør et aftalebaseret direkte krav baseret på tredjemandsaftaler og er et udtryk for subrogation. Modsat et krav efter retsbrudssynspunktet, kan en bygherre efter AB 18 § 8, stk. 4 kun rette et direkte krav mod underentreprenøren, *når* det må anses for godtgjort, at bygherren ikke eller kun med stor vanskelighed kan gennemføre et mangelskrav mod sin medkontrahent, *og* hvis der både er en ansvarspådragende mangel i forholdet mellem UE-HE samt forholdet mellem HE-BH. Dette udgør i sig selv en begrænsning. Hvis bygherren kan rette et direkte krav efter ovenstående betingelser, bliver bygherrens krav yderligere begrænset i AB 18 § 8, stk. 5, da bygherren potentielt er underlagt to ansvarsbegrænsninger, henholdsvis en ansvarsbegrænsning aftalt mellem HE-BH og mellem UE-HE.

En tredjemandsaftale anerkendes alene i det omfang, at den er begunstigende for tredjemand grundet princippet om aftalernes relativitet. En bygherre vil derfor isoleret set efter AB 18 § 8, stk. 4 kunne rette et krav efter retsbrudsbrudspunktet, idet et sådan krav er mere fordelagtigt for bygherren. Dette gælder dog ikke, når bygherren udtrykkeligt har fraskrevet sig retten hertil. I AB 18 § 8 stk. 5, 3. pkt. giver bygherren netop et udtrykkeligt afkald på at rette et krav efter reglerne om erstatning uden for kontrakt (retsbrudssynspunktet), medmindre underentreprenøren har handlet *forsætligt* eller *groft uagtsomt*. Da rets- og voldgiftspraksis anerkender et direkte krav efter retsbrudssynspunktet, selvom underentreprenøren ikke har handlet groft uagtsomt, udgør bygherrens afkald derfor en væsentlig begrænsning af det direkte krav.

Da det aftalebaserede krav i AB 18 § 8, stk. 4 og 5 er baseret på tredjemandsaftaler, kan det derfor konkluderes, at *bygherrens adgang* til at rette et direkte krav kun begrænses, hvis AB 18 er vedtaget i *alle aftaleled*.

Derimod begrænser AB 18 § 8, stk. 4 og 5 ikke den *efterfølgende erhververs* adgang til at rette et direkte krav efter de almindelige regler herunder retsbrudssynspunktet, da den efterfølgende erhverver ikke bliver bundet af bygherrens afkald på at rette et direkte krav uden for kontrakt. AB 18 lader derfor en (under)entreprenør stå eksponeret over for uhensigtsmæssigt store direkte krav fra en efterfølgende erhverver.

AB 18 § 8, stk. 4 og 5 løser derfor ikke *alle* uhensigtsmæssigheder, som rets- og voldgiftspraksis har åbnet op for ved at indrømme et direkte krav efter retsbrudssynspunktet, selvom der ikke er handlet groft uagtsomt. Det er derfor sandsynligt, at AB 18's aftalebaserede direkte krav i fremtiden bliver genstand for suppleringer og fravigelser. Hvis en entreprenør skal kunne beskytte sig selv mod et direkte krav fra en efterfølgende erhverver, således at entreprenørens ansvarsbegrænsning over for sin medkontrahent forbliver effektiv, vil en skadeløsholdelsesklausul mellem entreprenøren og dens kontraktpart være en farbar løsning.

7 LITTERATURFORTEGNELSE

Da specialet benytter flere bøger fra samme forfatter, er bogens udgivelsesår bibeholdt, når der anvendes op.cit., således at alle kildehenvisningerne forbliver entydige, præcise og fyldestgørende. Af samme årsag benyttes op.cit. ikke ved artikler, retspraksis og øvrige kilder.

7.1 Bøger

Bryde Andersen, Mads. 2013. *Grundlæggende aftaleret (4. udgave)*. København: Gjellerup. **Korthenvisning:** Bryde Andersen: Grundlæggende aftaleret (2013).

Bryde Andersen, Mads. 2020. *Lærebog i obligationsret I - Ydelsen, beføjelser (5. omarbejdede udgave)*. København: Karnov. **Korthenvisning:** Bryde Andersen: Lærebog i obligationsret I (2020) herefter Bryde Andersen: op.cit. (2020).

Buch, Anders Vestergaard. 2007. *Entrepriseretlige mangler - kravene til entreprenørens ydelse*. København: Forlaget Thomsen A/S. **Korthenvisning:** Buch: Entrepriseretlige mangler (2007).

Buch, Anders, Anja Heidelberg, Heidi Melchiorson, og Christian Wengel. 2020. *AB 18 - Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomheder med kommentarer*. København: Karnov Group Denmark A/S. **Korthenvisning:** Buch et al: AB 18 med kommentarer (2020) herefter Buch et al: op.cit. (2020).

Berg, Claus. 2021. *Teknisk rådgivning - ABR 18 med kommentarer*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. **Korthenvisning:** Berg: ABR med kommentarer (2021) herefter Berg: op.cit. (2021).

Blume, Peter. 2020. *Retssystemet og juridisk metode (4. udgave)*. København: Djøf Forlag. **Korthenvisning:** Blume: Retssystemet og juridisk metode (2020) herefter Blume: op.cit. (2020).

Edlund, Hans, og Rasmus Mehl. 2018. *Ejendomme I*. København: Karnov Group Denmark A/S. **Korthenvisning:** Edlund et al: Ejendomme I (2018) herefter Edlund: op.cit. (2018).

- Evald, Jens. 2020. *Juridsk teori, metode og videnskab (2. udgave)*. København: Djøf Forlag. **Korthenvisning:** Evald: Juridsk teori, metode og videnskab (2020) herefter Evald: *op.cit.* (2020).
- Eyben, Bo von, og Helle Isager. 2019. *Lærebog i erstatningsret (9. udgave)*. København: Djøf Forlag. **Korthenvisning:** Eyben et al: Lærebog i erstatningsret (2019) herefter Eyben et al: *op.cit.* (2019).
- Gjedde-Nielsen, Michael, og Hans Lykke Hansen. 2013. *ABR 89 - Almindelige Bestemmelser for teknisk Rådgivning og bistand (3. udgave)*. København: Karnov Group Denmark A/S. **Korthenvisning:** Gjedde-Nielsen et al: ABR 89 (2013) herefter Gjedde-Nielsen et al: *op.cit.* (2013).
- Gjedde-Nielsen, Michael, Henrik Andersen, Steen Hell, Peter Thommesen, Morten Brage. 2021. *ABR 18*. København: Karnov Group Denmark A/S. **Korthenvisning:** Gjedde-Nielsen et al: ABR 18 (2021) herefter Gjedde-Nielsen et al: *op.cit.* (2021).
- Gomard, Bernhard. 2016. *Obligationsret del 1 (5. udgave) – ved Torsten Iversen*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag. **Korthenvisning:** Gomard: Obligationsret del 1 (2016).
- Gomard, Bernhard, og Michael Kistrup. 2020. *Civilprocessen (8. udgave)*. København: Karnov Group Denmark ApS. **Korthenvisning:** Gomard et al: Civilprocessen (2020) herefter Gomard et al: *op.cit.* (2020).
- Hørlyck, Erik. 2019. *Entreprise - Almindelige betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed (AB 18) med kommentarer (8. udgave)*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag. **Korthenvisning:** Hørlyck: Entreprise AB 18 (2019) herefter Hørlyck: *op.cit.* (2019).
- Iversen, Torsten. 2016. *Entrepriseretten (1. udgave)*. København : Jurist- og Økonomforbundet. **Korthenvisning:** Iversen: Entrepriseretten (2016) herefter Iversen: *op.cit.* (2016).
- Iversen, Torsten. 2019a. *Obligationsret 1. del (6. udgave)*. Djøf Forlag. **Korthenvisning:** Iversen: Obligationsret 1. del (2019a) herefter Iversen: *op.cit.* (2019a)

- Iversen, Torsten. 2019b. *Obligationsret, 2. del (5. udgave)*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag. **Korthenvisning:** Iversen: Obligationsret 2. del (2019b).
- Kruse, Anders Vinding. 1992. *Ejendoms køb (6. udgave)*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag. **Korthenvisning:** Kruse: Ejendoms køb (1992).
- Lynge Andersen, Lennert, og Palle Bo Madsen. 2017. *Aftaler og mellemænd (7. udgave)*. København 2017 : Karnov Group Denmark A/S. **Korthenvisning:** Lynge Andersen et al: Aftaler og mellemænd (2017) herefter Lynge Andersen et al: *op.cit.* (2017).
- Marthinussen, Karl, Heikki Giverholt, og Hans-Jørgen Arvesen. 2016. *NS 8405 med kommentarer (4. udgave)*. Oslo: Gyldendal Juridisk. **Korthenvisning:** Marthinussen et al: NS 8405 med kommentarer (2016).
- Melchior, Michael. 2009. »Lidt om AB92, forældelsesloven... og springende regres.« I *Festskrift til det danske selskab for byggeret*, af Torsten Iversen. København: Thomson Reuters Professional A/S. **Korthenvisning:** Melchior i Festskrift til det danske selskab for byggeret (2009) herefter Melchior i *op.cit.* (2009).
- Munk-Hansen, Carsten. 2015. *Fast ejendom I - overdragelsen (2. udgave)*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag. **Korthenvisning:** Munk-Hansen: Fast ejendom I (2015) herefter Munk-Hansen: *op.cit.* (2015)
- Munk-Hansen, Carsten. 2018. *Retsvidenskabsteori (2. udgave)*. København: Djøf Forlag. **Korthenvisning:** Munk-Hansen: Retsvidenskabsteori (2018).
- Nielsen, Niels Åge. 2008. *Dansk Etymologisk Ordlog (6. udgave)*. København: Nordisk Forlag A/S. **Korthenvisning:** Nielsen: Dansk Etymologisk Ordbog (2008).
- Schönbeck, Andreas. 2020. *Internationale kontrakter (1. udgave)*. København: Karnov Group Denmark A/S. **Korthenvisning:** Schönbeck: Internationale kontrakter (2020).
- Theilgaard, Søren, Aqbal Amiri, og Theis Jacobsen. 2017. *Købeloven med kommentarer (4. udgave)*. København: Karnov Group Denmark A/S. **Korthenvisning:** Theilgaard et al: Købeloven med kommentarer (2017) herefter Theilgaard et al: *op.cit.* (2017)

Tørum, Amund Bjøranger. 2007. *Direktekrav: særligt om direkte krav ved kjøp, tilvirkning og entreprense. Formueretlige analyser i komparativ belysning*. Oslo: Universitetsforlaget. **Korthenvisning:** Tørum: Direktekrav (2007).

Ulfbeck, Vibe. 2000 (1. udgave). *Kontraktens relativitet - det direkte ansvar i formueretten*. København: Thomsen GADJURA. **Korthenvisning:** Ulfbeck: Kontraktens relativitet (2000) herefter Ulfbeck: *op.cit.* (2000)

Ulfbeck, Vibe. 2021. *Erstatningsretlige grænseområder I Professionsansvar, ledelsesansvar og produktansvar (3. udgave)*. København: Djøf Forlag. **Korthenvisning:** Ulfbeck: Erstatningsretlige grænseområder (2021) herefter Ulfbeck: *op.cit.* (2021)

Vagner, Hans Henrik. 2005. *Entrepriseret (4. udgave)*. Jurist- og Økonomforbundets Forlag. **Korthenvisning:** Vagner: Entrepriseret (2005) herefter Vagner: *op.cit.* (2005)

7.2 Artikler

Adamsen, John. »U 1996B.124: Er retsbrudssynspunktet en farbar vej?« *UfR Online*. **Korthenvisning:** Adamsen i U 1996B.124.

Andersen, Mads Bryde. »U 2001B.119: Opgør med relativitetsprincippet.« *UfR Online*. **Korthenvisning:** Andersen i U 2001B.119.

Amiri, Aqbal, og Theis Jacobsen. »U 2017B.105: Retsstillingen mellem A og C ved direkte deliktskrav.« *UfR Online*. **Korthenvisning:** Amiri et al. i U 2017B.105.

Edlund, Hans Henrik. »U 2006B.173: Direkte krav i de seneste års retspraksis.« *UfR online*. **Korthenvisning:** Edlund i U 2006B.173.

Hørlyck, Erik. »U.1988B.43: Forældelse af entreprenøransvar.« *UfR online*. **Korthenvisning:** Hørlyck i U.1988B.43.

Iversen, Torsten. »T:BB 2018.398: Om AB-udkastet og dets forhold til lovgivning samt andre aftaler.« **Korthenvisning:** Iversen i T:BB 2018.398.

Iversen, Torsten. 1994. »Trediemandsaftaler.« *Idunn*. Tidsskrift for Rettsvitenskap. Senest tilgået april 2021. <https://www-idunn->

no.ez.statsbiblioteket.dk:12048/tfr/1994/01-02/trediemandsaftaler.

Korthenvisning: Iversen i Trediemandsaftaler (1994).

Kvist-Kristensen, Allan, og Henrik Rise Jensen. »U 2013B.129: Direkte krav efter U 2012.2255 H.« *UfR Online*. **Korthenvisning:** Kvist-Kristensen et al. i U 2013B.129.

Madsen, Palle Bo. »U 2018B.131. Aftalte ansvarsfriskrivelser i erhvervsforhold.« *UfR Online*. **Korthenvisning:** Madsen i U 2018B.131.

Nørgaard, Søren Borup, og Per Vestergaard Pedersen. »U 1995B.385: Springende regres - kontraktafhængigt retsbrudsansvar.« *UfR Online*. **Korthenvisning:** Nørgaard et al. i U 1995B.385.

Schönbeck, Andreas. »U 2014B.7: Omvendt regres i produktansvarsretten.« *UfR Online*. **Korthenvisning:** Schönbeck i U 2014B.7.

Wengler-Jørgensen, Peter, og Frederik Lendskjold Olesen. »T:BB 2018.380: AB 18 §. 8, stk. 4, og ABR 18 § 7, stk. 4 - direkte krav inden for det nye AB-system.« *Tidsskrift for bolig- og byggeret*. **Korthenvisning:** Wengler-Jørgensen et al i T:BB 2018.380.

Wittrup, Irene. »U 1988B.129: Forældelse af entreprenøransvar ved springende regres.« *UfR Online*. **Korthenvisning:** Wittrup i U 1988B.129.

7.3 Rets- og voldgiftspraksis

7.3.1 Ugeskrift fra retsvæsen

U 1983.139 H

U 1995. 484 H

U 2004. 114 H (T:BB 2004. 56)

U 2010.356 (T:BB 2010. 125)

U 2010.1360 H

U 2012.2255 H

U 2014.2042 H

7.3.2 Tidsskrift for bolig- og byggeret

T:BB 1998.16 V

T:BB 2003.302 V

T:BB 2004. 56 (U 2004. 114 H)

T:BB 2005.224 V

T:BB 2007.487 V

T:BB 2008.322 VBA

T:BB 2010. 125 (U 2010.356 V)

T:BB 2014.531 VBA

T:BB 2013.343V

T:BB 2018.525 VBA

T:BB 2020.125 V

7.4 Standardvilkår og betænkninger

AB 92: Almindelige betingelser i bygge- og anlægsvirksomhed, 1992. **Korthenvisning:**
AB 92

AB 18: Almindelige betingelser i bygge- og anlægsvirksomhed, 2018. **Korthenvisning:**
AB 18.

ABR 18: Almindelige betingelser for rådgivning og bistand i bygge- og anlægsvirksomhed, 2018. **Korthenvisning:** ABR 18.

Betænkning nr. 1570 afgivet af AB-udvalget til revision af AB 92, ABR 89 og ABT 93, 2018. Trafik-, Bygge- og Boligstyrelsen. **Korthenvisning:** AB 18-betænkningen.

Betænkning nr. 1246 fra udvalget til revision af "Almindelige Betingelser for arbejder og leverancer i bygge- og anlægsvirksomhed af 1972 (AB72)", 1993. Bygge- og Boligstyrelsen. **Korthenvisning:** AB 92-betænkningen.

7.5 Øvrigt

Aarhus Kommune. 2018. »Høringssvar nr. 41 af 12. marts 2018.« Senest tilgået april 2021: <https://prodstoragehoeringspo.blob.core.windows.net/eb3c79c6-3e0b-4eea->

[9848-2ae84ddb04aa/Nr.%2041%20af%2012.%20marts%202018.pdf](#).

Korthenvisning: Aarhus Kommune (2018).

Byggestyrelsen (1986). Cirkulære om ansvarsforhold ved byggearbejder. CIR nr. 91 af 25/06/1986. **Korthenvisning:** Byggestyrelsens cirkulære af 25. juni 1986 og benævnt som *ansvarscirkulæret*.

